



KLASİK EDEBİYATTA “ÇEHÂR YÂR-I GÜZÎN” VE 17. YÜZYILA AİT BİR İHYÂ TERCÜMESİNDE YER ALAN “ÇEHÂR YÂR-I GÜZÎN”*

“ÇEHÂR YÂR-I GUZIN” IN CLASSICAL LITERATURE AND “ÇEHÂR YÂR-I
GUZIN” IN A 17TH CENTURY TRANSLATION OF İHYÂ

Yasin KARAKUŞ

Öğr. Gör. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi
ve Sanatları Bölümü, İslami Türk Edebiyatı,
Osmaniye/Türkiye.

Dr., Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of Theology, Department of Islamic
History and Arts, Islamic Turkish Literature,
Osmaniye/Turkey.

ykarakus78@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4446-0650

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.943277

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 26.05.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 15.07.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Karakuş, Y. (2021). Klasik Edebiyatımızda “Çehâr Yâr-i Güzîn” ve 17. Yüzyıla Ait Bir İhyâ Tercümesinde Yer Alan “Çehâr Yâr-i Güzîn”. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 1086-1126.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

* Bu makale “Sultan I. Ahmed Dönemine Ait Bir İhyâ Tercümesi: Yenâbî’ü’l-Yakîn Fî İhyâ’i ‘Ulûmi’-d-Dîn (İnceleme-Metin)” adlı doktora tezinden üretilmiştir. Tez için bkz.: Karakuş Y. (2020). *Sultan I. Ahmed Dönemine Ait Bir İhyâ Tercümesi: Yenâbî’ü’l-Yakîn Fî İhyâ’i ‘Ulûmi’-d-Dîn (İnceleme-Metin)* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öz: "Çehâr Yâr-ı Güzîn" olarak adlandırılan ve Hz. Peygamber'in hem dostu hem de ondan sonra halifesi olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osmân ve Hz. Ali hakkında klasik edebiyatta manzum ve mensur pek çok eser yazılmıştır. Bu eserlerden bazıları müstakil bazıları da eserler içinde bölüm halinde olmuştur. Çalışmanın konusu olan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" *Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* adında XVII. yüzyılın başlarında Osmanlı Türkçesi ile yazılan ve İmam Gazzalî'nin en önemli eserlerinden biri olan *İhyâ'u 'Ulûmi'd-Dîn*'in bir tercümesi olan eserde yer almaktadır. Müellif tercümesini *İhyâ*'nın aslına uygun olarak bölümler halinde yapmış, ikinci bölümden sonra müstakil olarak mensur-manzum karışık bir "Çehâr Yâr-ı Güzîn" kaleme almıştır. Burada her birini ayrı başlıklar altında ele alan müellif, onlar hakkında hem tarihi bilgilere yer vermiş hem de hayatlarından kesitler sunmuştur. Ayrıca kendince uygun gördüğü yerlerde anlatımını şiirlerle de süslemiştir. Çalışmada *Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* kısaca tanıtılmış, dört halife ile ilgili eserdeki bilgiler tahlil edilmiş ve bölümün transkripsiyonu verilmiştir. Bu çalışma ile bir *İhyâ* tercümesi olan *Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* içinde müstakil bölüm olan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in ilim âlemine tanıtımı amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, *Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*, tercüme, Çehâr Yâr-ı Güzîn

Abstract: In classical literature, many poetic and prose works have been written about Abu Bakr, Umar, Osman and Ali, who are called as "Çehâr Yâr-ı Güzîn" and who became both the friend and caliph of the Prophet. Some of these works have been detached and some have been in sections within the works. The subject of study, "Çehâr Yâr-ı Güzîn", "*Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*" was written in Ottoman Turkish at the beginning of the XVII century and is one of the most important works of Imam Gazzali. It is included in the work, which is a translation of u "İhyâ'u Ulûmi'd-Dîn". The author made his translation in chapters in accordance with the original of *Ihyâ*, and after the second chapter, he wrote a separate prose-poetic "Çehâr Yâr-ı Güzîn". Here, the author, who handles each of them under separate titles, both included historical information about them and presented sections from their lives. In addition, he adorned his expression with poems where he saw fit. In study, "*Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*" was briefly introduced, the information in the work about the four caliphs was analyzed and the chapter was transcribed. With this study, it is aimed to introduce "Çehâr Yâr-ı Güzîn", which is an independent section in "*Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*", which is a translation of *Ihyâ*, to the world of science.

Key Words: Classical Turkish Literature, *Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*, translate, Çehâr Yâr-ı Güzîn

GİRİŞ

Hız. Peygamber'den sonra onun halifeliğini yapan Hız. Ebu Bekir (ö. 634), Hız. Ömer (ö. 644), Hız. Osman (ö. 656) ve Hız. Ali (ö. 661) için Sünnî İslâm dünyasında dört halife veya "dört seçkin dost" (çehâr yâr, çehâr yâr-ı güzîn, çihâr dost) denilmiş (Fayda, 1998: 324) ve klasik edebiyatta da çehâr-yâr ve çehâr-yâr-ı güzîn adlarıyla haklarında övgü dolu eserler kaleme alınmıştır. Bu eserler manzum, mensur ve manzum-mensur karışık yapıya sahiptirler. Özellikle manzum olanlara divanlar başta olmak üzere, mesnevîlerde, na't, medhiye, hilye ve menâkıbnâme gibi türlerde geniş bir şekilde rastlanmaktadır.

Çalışmanın konusu olan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" müstakil bir bölüm olarak 17. yüzyılın başlarında yazılan ve manzum-mensur karışık bir *İhyâ* tercümesi olan *Yenâbî'ül-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* adlı eserde yer almaktadır. Her biri ayrı bir tür olan na't, şemail, medhiye, menâkıbnâme gibi türleri içinde barındıran bu bölümde müellif, her bir halifeyi ayrı başlıklar altında ele almıştır. Halifelerin soy, aile, nesep ve Hız. Peygamber'le olan aile bağları hakkında tarihi kaynaklara dayalı bilgiler vermiş; nasıl Müslüman oldukları hakkındaki rivayetlere değinmiş ve yaşantılarından örneklerle dine olan hizmetlerini anlatmıştır. Ayrıca kendince uygun gördüğü yerlerde anlatımını şiirlerle de süslemiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde *Yenâbî'ül-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* kısaca tanıtılacak, ikinci bölümde klasik edebiyatta "Çehâr Yâr-ı Güzîn" hakkında yapılan çalışmalarla ilgili genel bilgiler verilerek *Yenâbî'ül-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*'de yer alan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in şekil ve muhteva yönünden tahlili yapılacaktır, üçüncü bölümde de "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in transripsiyonu verilecektir.

1. YENÂBÎ'Ü'L-YAKÎN FÎ İHYÂ'İ 'ULÛMİ'D-DÎN'İN TANITIMI

Yenâbî'ül-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn 17. yüzyılın başlarında Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bir eser olup 423 varaklık tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığında 2574 numara ile kayıtlıdır. Bazı kaynaklarda Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmed Efendi'nin eseri olarak ve İmam Gazzâlî'ye ait *İhyâ'u 'Ulûmi'd-Dîn*' in bir tercümesi olarak tanıtılmıştır. Eser üzerinde tarafımızdan bir doktora çalışması yapılmış ve eserin *İhyâ'* nın birebir tercümesi olmadığı, *İhyâ'* daki konularla ilgili müellifçe önemli görülen ayet, hadis ve birtakım rivayetleri içerdiği ayrıca müellifinin de Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmed Efendi olmadığı tespit edilmiştir.

Kimliği tam olarak tespit edilemeyen bir müellif tarafından yazılan eser, manzum-mensur karışık bir yapıya sahip olup on bir kitaptan oluşmaktadır. Bu on bir kitap sırasıyla *İhyâ*'nın ilk on beş kitabının tercümesidir.

2. KLASİK EDEBİYATTA "ÇEHÂR YÂR-I GÜZÎN" VE YENÂBÎ'Ü'L-YAKÎN FÎ İHYÂ'İ 'ULÛMÎ'D-DÎN'DE YER ALAN "ÇEHÂR YÂR-I GÜZÎN"

Klâsik edebiyatta Hz. Peygamber'den sonra dört halifenin övgüsü yapılmış, hayatları ile adalet, sadakat, cesaret gibi özellikleri çeşitli yollarla anlatılmıştır. Öyle ki dört halife ile ilgili duygu ve düşüncelerin Türk İslam edebiyatının ilk ürünleri olan Divan-ı Hikmet, Kutadgu Bilig ve Atabetü'l-Hakayık'tan itibaren edebî ürünlerimizde işlenegeldiği görülmüştür. (Çavuşoğlu, 2005: 238).

Klasik edebiyatta pek çok örneği bulunan dört halife ile ilgili yazılanları ve bunlarla ilgili meydana getirilen literatürü genel olarak değerlendiren Öztürk şöyle bir tasnif yapmıştır:

- Divan ve mesnevilerde genellikle dört sahabenin isimleri bir arada zikredilerek kendilerine mal olmuş meziyetleri dile getirilmiştir. Özellikle sıdk, adalet, haya ve ilim/cesaret konularında tarihi referans kişisi olarak anılmışlardır.
- Hz. Peygamber'in konu edildiği na'tlarda onun dört seçkin arkadaşı sıfatıyla yer almışlardır. Kimi şairler Hz. Peygamber'e yazıldığı gibi dört sahabe için de na'tlar yazmışlardır.
- Çehâr Yâr-ı Güzîn'i konu alan müstakil manzum eserler yazılmıştır. Hacı Abdî'nin 16. yüzyılda yazdığı "Fezâil-i Hulefâ-i Râsidîn ve Haşâil-i Çehâr-Yâr-i Güzîn" adlı mesnevisi, Şeyhülislam Esad Mehmed Efendi'nin (ö. 1034/1625) "Gülistân-ı Şemâil" adlı hilyesi ve İbrahim Cevrî'nin (ö. 1065/1654) "Hilye-i Çehâr Yâr-ı Güzîn" adlı eseri bunlara örnektir.
- Mensur eserler de yazılmıştır. Şemseddin Sivâsî'nin (ö. 1006/1597) "Menâkıb-ı Çehâryâr-ı Güzîn" ve Veliyyüddin b. Halil el-Bükâî'nin (ö. 1184/1770) Ravzatü'r-Reyâhîn adlı eseri buna örnektir (Öztürk, 2019: 11).

Bu tasnifte de belirtildiği üzere Hz. Peygamber'i öven na'tlar dışında, Çehâr Yâr-ı Güzîn'in övüldüğü manzumelere "na't-ı çâr-yâr"; "övgü, övme" anlamına gelen ve dört halifeyi övmek için yazılanlara "medh-i çâr-yâr-ı güzîn"; bir edebiyat terimi olarak Hz. Peygamber'in mübarek vasıflarını, yaradılışını ve güzelliklerini anlatan eserler olup Hz.

Peygamber'in dışında da dört halîfenin fazîletlerinin, güzel sıfatlarının anlatıldığı hilyelere “Hilye-i çehâr yâr-ı güzîn” ya da “Hilye-i çâr-yâr” adı verilmektedir (Kurt, 2015: 109-112).

Bunlardan başka dört halifeyle ilgili edebî türler arasında fazilet-nâmeler, cenknâmeler, vecize tercüme ve şerhleri, mevlidler de bulunmaktadır. Bu tür eserler için birkaç misal vermek gerekirse, şunlar anılabilir: 16. asır şairlerinden Derviş Muhammed Yemînî'nin Hz. Ali'nin meziyet, keramet ve faziletlerinden bahseden “Fazîlet-nâme-i Alî” adlı mesnevisi, “fezâil” türündeki eserlerin tanınmış bir örneğidir. Kastamonulu müderris Hâcegizâde Mustafa bin Mehmed'in (ö. 998/1589-90) “Terceme-i Sad-Kelimât-ı Çehâr-yâr-i Güzîn” isimli eserinde dört halifeye atfedilen sözler tercüme ve şerh edilmiştir (Ceyhan ve Koyuncu, 2017: 5).

Dört halife ile ilgili yazılanlar müstakil oldukları gibi bir eser içinde de olabilmektedir. Çalışmanın konusu olan “Çehâr Yâr-ı Güzîn” 17. yüzyılda yazılmış bir *İhyâ* tercümesi olan *Yenâbî'ül-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*'de ikinci kitabın sonunda müstakil bir bölüm halinde bulunmaktadır ve eserin genel yapısına uygun bir şekilde mensur-manzum karışık olarak yazılmıştır.

Müellif, *İhyâ*'nın tercümesini yaptığı bir eserde dört halife için neden böyle bir fasıl açtığını şöyle açıklar: Sayfa | 1090

(...) Ve semâ'iyetden biri da'î imâmetdür. İmâm-ı Çak Çazret-i Resûl'den soñra Ebû Bekr idüğü muğakkağdur. Anlardan soñra Çazret-i Ömer raëiyallâhu ãanh imâm olduğı muğarrerdür. Anlardan soñra Çazret-i Ösmân imâm olduğı beyân olunmuşdur. Anlardan soñra Çazret-i Ali imâm-ı celi olduğı muğakkağdur. Ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at olanlara lâzım olan aşgâb-ı Rasûlullâh aleyhi's-selâmı medğ ü senâ idüp cümlesine muğabbet ve du'â itmekdür. [106b]

(...) Bu tağarrüb-i dil-firib ile çehar-yâr-i güzîn-i sa'âdet-ğarîn ağıvâllerin tağrîr ü tebyîn itmek münâsib görölüp bu kitâb-ı imânı ağıvâl-i çehâr-yâri beyân ile itmâm idüp dört faşl üzre inğışâm buldı. [107a]

“Çehâr Yâr-ı Güzîn”i dört bölüm halinde anlatacağını söyleyen müellif, Hz. Ebu Bekir'i anlattığı bölümü kendi içinde alt başlıklara ayırır ancak diğer halifeleri tek başlık altında anlatır. Hz. Ebu Bekir'i anlattığı bölüm başlıkları şunlardır:

Çazret-i Şiddik'ün Şemâyil-i Şerifelerini Tağkikğdur [111b]

Kelâm-ı Çakikat-Nizâm-ı Çazret-i Ebû Bekr'ün Sebeb-i İslâm'ı İlmâm İder [112a]

Bu Sağne Sa'âdet-ı Unvân Gazret-i Ebû Bekr-i 'Âli-Şânuñ Serir-i Hîlâfete Cülûsını Beyân İder [116a]

Bu Sağne 'İzzet-i Şân-ı Evşâf-ı Çamîde-i Gazret-i Ebû Bekr Beyânındadır. [117b]

H. Ömer, H. Osman ve H. Ali'yi anlatan bölümlerin başlıkları sırasıyla "Fasl-ı sâni, Fasl-ı Sâlise ve Fasl-ı Râbi" şeklinde başlar. Burada müellif, sadece H. Ebu Bekir'i tanıtırken, ayrı bir başlık açarak onun şemailini anlatmış, diğerlerini fasıl içinde bir iki cümlelik, kısa bilgilerle tanıtmıştır. Şemail, sözlükte "huy, tabiat, seciye, ahlâk" gibi mânalar taşır ve muhtemelen H. III. (M. IX.) yüzyıldan itibaren başta hadis olmak üzere siyer, tarih ve tasavvufa dair eserlerde bir insan olarak Resûl-i Ekrem'in dış görünüşünü, özel hayatını ve ahlâkını ifade eden bir terim halinde kullanılmıştır (Kandemir, 2010: 497).

Yukarıda da belirtildiği üzere her biri ayrı bir tür olan na't, şemail, medhiye, menâkıbnâme gibi türleri barındıran eserin mensur kısmı menkıbevi özellikler taşımakta, manzum kısmında da na't ve medhiye diyebileceğimiz şiirler yer almaktadır. Aşağıdaki şiir bu anlamda H. Ebu Bekir için yazılan bir örnektir:

Meşnevî:

[Müfte'îlün müfte'îlün fâ'îlün]

Ol [bilin] aşğâb-ı sa'âdet-ı karîn

Akdem-i ağbâb-ı Rasûl-i güzîn

Çazret'e her yerde şiddik u refik

[Bağr-i tecellî-i Hüdâ'ya garik]*

Noğşa-i per-gâr-ı rüsüm-ı şafâ

Merkez-i edvâr-ı rumûz-ı vefâ

Nice refik Çazret ile yâr-ı cân

Cân gibi ayrılmaz idi her zaman [111a]

Diğer halifeler için de bu minvalde şiirler mevcuttur. Müellif fasıllar halinde dört halifeyi anlatmadan önce hepsini birlikte öven üç şiir daha

* Bu beyit yazmanın derkenarındadır.

söyler ve Hz. Ebu Bekir’den başlayarak onlar hakkında bilgiler verir. Müellifin halifeler hakkında anlattıklarını şu şekilde özetleyebiliriz:

2.1. Hz. Ebubekir

İlk bölüm Hz. Ebu Bekir hakkındadır ve müellifin, Hz. Ebu Bekir hakkında verdiği bilgiler şunlardır: Hz. Ebu Bekir’in ismi, babası, unvanı, cediti; bir noktada soyunun Hz. Peygamber ile birleştiği; ona neden “Sıddık” ve “Atik” denildiği; doğduğu zaman ve yer hakkında ihtilaf olduğu; öldüğünde yaşının altmış üç olduğu ve babasının onun varisi olduğu; Hz. Peygamber’le birlikte tüm savaşlara katıldığıdır. Müellif, oğlu Abdurrahman’dan da kısaca bahsettikten sonra ayrı bir başlıkta Hz. Ebu Bekir’in şemailini Hz. Ayşe’nin rivayetleriyle anlatır. Daha sonra da ayrı başlık altında onun nasıl Müslüman olduğunu anlatır.

Müellif, Hz. Ebu Bekir’in Müslüman olması hakkında beş rivayetten bahseder. İki Hz. Ebu Bekir’in, Hz. Hatice’nin akrabalarından olan Hakim adında birisiyle ticaret için Taif’e gittiğinde yaşadığı bir olaydır. İkincisi Hz. Ebu Bekir’in yine ticaret için Şam’a giderken yolda Bahira adlı bir rahibin yaşadığı yere gelmesi, Bahira ile aralarında geçen görüşmesi ve Mekke’ye döndüğünde bu görüşmeden Hz. Peygamber’in bahsetmesidir. Üçüncüsü Hz. Ebu Bekir’in kendisinin anlattığı bir olaydır. Buna göre, bir gün Kâbe’de otururken birkaç kişi yakında bir peygamber geleceğinden bahseder ve bunun doğru olup olmadığını sormak için Varaka bin Nevfel’e gider. O da bunun doğru olduğunu ve onun Kureyş’ten olacağını söyler. Hz. Muhammed peygamberliğini ilan edince de yanına gidip Müslüman olur. Dördüncüsü de yine bir Şam yolculuğunda yaşadığı bir olaydır. Beşincisinde; Hz. Ebu Bekir, Hz. Peygamber’e “Ey Muhammed, Kureyş senin için bizim putlarımızı terk etti, bizi kâfir ilan etti diyor, doğru mudur?” diye sorar. O da “Ben Allah’ın rasûlüyüm, sizi Allah yoluna davet ederim.” der ve Kur’an’dan ayetler okur. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir Müslüman olur ve başkalarını da İslam’a çağırır.

Müellif, ayrı bir başlık altında Hz. Ebu Bekir’in halifeliğini anlatır. Burada verdiği bilgiler şunlardır: Hz. Ebu Bekir’in hicretin on birinci yılında Rabiü’l-Evvel ayının on ikisinde halife olduğu, halifeliğinin üçüncü gününde bütün Müslümanların kendisine biat ettiği, ilk hutbesinde neler söylediği, halife olduktan sonra geçimini sağlamak için ticaret yapmak istediği ancak insanların bunu uygun görmeyip ona bir maaş tahsis ettikleri ve bunun miktarında da ihtilaf olduğudur.

Müellifin, Hz. Ebu Bekir’le ilgili son başlığı onun sıfatları hakkındadır. Burada da ashab-ı kiramın onun faziletlerini anlattığını; hicret

yolculuğunda Hz. Peygamber'le arkadaşlık yaptığını, üç gün üç gece kaldıkları mağarada birçok sırra vakıf olduğunu anlattıktan sonra onun hicretin on üçünde altmış üç yaşında on beş gün süren hastalıktan sonra vefat ettiğini söyler.

Müellif tüm bu anlattıkları arasında ayetlerden hadislerden örnekler verir ve uygun yerlerde şiirler söyler. Bu fasıldan sonra da bir şiir söyleyerek ikinci fasla geçer.

2.2. Hz. Ömer

İkinci fasıl Hz. Ömer hakkındadır. Müellif, önce Hz. Ömer'in soyu hakkında bilgi verir ve onun İslamiyet'ten sonra beşinci ya da altıncı senede Müslüman olduğunu söyler sonra da uzun bir şekilde Hz. Ömer'in nasıl Müslüman olduğunu anlatır. Kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Bir gün müşrikler Darü'n-Nedve denilen yerde Hz. Peygamber hakkında konuşurlar ve Ebu Cehil, Hz. Muhammed'i öldürene ödül vadeder. Bunu duyan Hz. Ömer, Hz. Muhammed'i öldürmek için yola çıkar. Yolda Sa'd bin Ebu Vakkas'la karşılaşır ve aralarında geçen konuşmada kızkardeşi ve eşinin Müslüman olduğunu öğrenir. Yolunu değiştirip kızkardeşinin evine gider. Kızkardeşinin evine yaklaştığında içeriden Kur'an sesleri gelir. İçeride yaşanan olaylardan sonra kendisine Kur'an okumalarını ister. Kur'an'dan etkilenen Hz. Ömer Müslüman olur ve evde saklanan Habbab onu Hz. Peygamberin duasıyla müjdeler. Çünkü Hz. Peygamber, "Ya Rabbi, Ömer'in Müslümanlığı ile dini kuvvetlendir." diye dua etmiştir. Daha sonra Habbab'la Hz. Peygamber'in yanına gelirler. Hz. Peygamber'in huzurunda da kelime-i şهادet getirir ve diğer Müslümanlarla Kâbe'ye giderler.

Müellif, daha sonra Hz. Ömer'e "Faruk" lakabının verildiğini, halifeliğinin on yıl altı ay olduğunu ve altmış üç yaşında iken vefat ettiğini söyler. Abdullah bin Ömer'in ağzından şemailini anlatır ve ölümünden sonra onu rüyasında görenlerin nasıl gördükleri ile ilgili rivayetlerden de bahseder. Ayrıca Hz. Ömer'in bir fetih sonrası ganimetin kimlere, nasıl, neye göre ve ne kadar dağıttığını anlatarak bu faslı bitirir.

Müellif bu bölümde de anlattıkları arasında ayetlerden hadislerden örnekler verir ve uygun yerlerde şiirler söyler.

2.3. Hz. Osman

Üçüncü fasıl Hz. Osman hakkındadır. Müellifin Hz. Osman hakkında verdiği bilgiler şunlardır: Hz. Osman'ın soyu; Hz. Peygamber'in kızlarından önce Rukiye ile sonra Ümmü Gülsüm ile evlendiği ve bundan dolayı "Zi'n-

Nureyn" lakabını aldığı; Hz. Ömer'in vefatından sonra ashabın ittifakı ile halife olduğu; on bir yıl ve on bir ay halifelik yaptığıdır.

Ayrıca onun zenginliği ve cömertliği hakkında, Tebük Savaşı'nda üç yüz deveyi üstündekilerle beraber orduya bağışlamasını; otuz beş bin dirheme Medine'deki su kuyusunu satın alıp vakfetmesini; yedi yüz elli deve ve yedi yüz floriyi savaşta harcaması için Hz. Peygamber'e verdiğini anlatır. Aynı zamanda oldukça mütevazı olduğunu, dört yüz kölesi olduğu halde kendi işini kendisinin yaptığını; bunun yanısıra üstün bir hayâ sahibi olduğunu da söyler.

Müellif, Hz. Osman'ın seksen üç yaşında iken, ölmeden önce yaşadıklarından da bahsettikten sonra evinde Kur'an okurken şehid edildiğini söyler. Burada da ayet, hadis ve şiirlere yer verir.

2.4. Hz. Ali

Dördüncü fasıl Hz. Ali hakkındadır. Müellif, Hz. Ali'nin soyunu anlattıktan sonra Hz. Osman'ın vefatından üç gün sonra hicretin otuz beşinde zi'l-hicce ayında halife olduğunu söyler. Müellifin burada özellikle üzerinde durduğu konu Hz. Ali'nin ilmidir. Burada, onun ilmi hakkındaki bazı hadisleri ve rivayetleri anlatır. Onun dört yıl dokuz ay halifelik yaptığını ve altmış üç yaşında vefat ettiğini, kabrinin gizlendiğini ancak Abbâsiler döneminde İmam Cafer tarafından açığa çıkarıldığını söyler.

Müellif, daha sonra dört halife için yazdığı ve dua niteliği taşıyan 17 beyitlik bir şiir ile "Çehâr Yâr-ı Güzîn" bölümünü bitirir.

3. METİN

(...) Ve semâ'yyetden biri dahî imâmetdür. İmâm-ı Çak Çazret-i Resûl'den soñra Ebû Bekr idüğü muğakkağdur. Anlardan soñra Çazret-i Ömer ra'eyallâhu ũanh imâm olduğı muğarrerdür. Anlardan soñra Çazret-i Ösmân imâm olduğı beyân olunmuşdur. Anlardan soñra Çazret-i Alî imâm-ı celi olduğı muğakkağdur. Ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at olanlara lâzım olan aşğâb-ı Rasûlullâh aleyhi's-selâmı medğ ü senâ idüp cümlesine muğabbet ve du'â itmekdür.

Nażm:

[Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün]

Ĥâşşa-i aşğâb-ı Rasûl-i Ĥudâ

Râh-berân-ı ġarem-i ihtidâ

Her birisi ġüsrev-i gerdün ġulâm

Her biri sulşân-ı sipihr intiżâm

Her birisi merkez-i dünyâ vü dîn
Her birisi kutb-ı zamân u zemîn

Her birisi necm-i sipihr-i hüdü
Her birisi gevher-i baġr-i vefâ

Neşr: Ve e'imme-i kirâmuñ ġadr u ġiyetlerini imâmetde teġaddümleri üzre bilmekdür. Zîrâ ġaġıġkatde fazl-ı ġindallâh olan fazîletdür. Ol ise Allâh ġazretinüñ ve Resûlullâh ġazretlerinüñ ma'lûmudur. Bize lâzım olan teġaddüm-i žâhirleri üzre [107^a] her birine ri'âyet ve mihr ü muġabbet itmekdür.

Beyt:

[*Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün*]
ġamu aşġâb-ı erbâb-ı hidâyet
Gedâyân-ı der-i şâġib-velâyet

Neşr: Olup kâşifân-ı rumûz-ı egâdîs-i nebeviyye ve müfessirân-ı esrâr-ı âyet-i beyyinât-ı sübgâniyye olup emînân-ı vaġy-i Rabbânî ġazine-dârân-ı künûz-ı rûġânî.

Nażm:

[*Müfte'îlün müfte'îlün fâ'îlün*]
Cümle ġavvâşân-ı deryâ-yı şafâ
Bülbülân-ı bâġ-ı şer'-i Muşşafâ

Cümlesi şâhân-ı ġarîm-i îlâh
Maġrem-i Sulşân-ı Risâlet-Penâh

Cümlesi bir gevhere gencîne-dâr
Cümlesi bir naġl-tere berg ü bâr

Gevher-i deryâ-yı şafâ sözleri
ġonce-i gül-zâr-ı vefâ özleri

Her birisi yek-cihet ü yeknesak
Cümlesi envâr-ı tecellî-i ġaġ

Cümlesi bir sâġar ile bâde-nüş
Cümlesi bir naġme ile pür ġurûş

Cümlesi pâyeste-i yek silsile
Cümlesi ser-geşte-i yek ġulgüle

Cümlesi bir ġonce için andelib

Cümlesi bir dilber için hem şekib
[Riévānullāhi Te'ālā 'aleyhim ecma'in]*

Neşr: Bu taqarrüb-i dil-firib ile çehar-yâr-i güzîn-i sa'âdet-çarîn agvâllerin tağrîr ü tebyîn itmek münâsib görülüp bu kitâb-ı îmânı agvâl-i çehâr-yâri beyân ile itmâm idüp dört faşl üzre inķisâm buldı.

Beyt:

[Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün]
[107^b] Anlara bir dañı bulunmaz bedel
Dördi bile biri birinden güzel

Çanķısı bir rûğ-ı muşaffâ degil
Çanķısı mânend-i Mesîgâ degil

Şubğ gibi çanķısı şâdıķ degil
Çanķısı cân virmege lâyıķ degil

Faşl-ı Evvel

Çehâr erkân-ı divân-ı risâlet-eyvân olan aşğâb-ı 'âlî-şānuñ rükn-i a'żamı ol zümre-i sāmî-mekân u sa'âdet-nişānuñ muķaddem ve aķdemi 'unvân-ı menşür-ı hîlâfet-i sulşān-ı selâşîn-i velâyet Çazret-i Ebî Bekr-i Şiddîķ'uñ agvâl-i kerâmet-maķâlî tağķîķi beyânındadır, ra'eyallāhu Sübhānehü ve Te'ālā 'anh ve 'an sâ'irî'l-esgâbi'l-'izâm ve efāea 'aleynā min berekâtihim mā-lā yuğîşu bihî neşāķa beyāni'l-aķlāmi muķarreb. Dergāh-ı risâlet-penāh Çazret-i Ebî Bekr-i Şiddîķ'uñ bi-iştibāh ism-i şerîfleri 'Abdullāh'dur. Vâlidlerinüñ nāmı fi'l-ğāķiķa 'Osmān olup lâkin hâķ içinde Ebü Kuğāfe dimekle iştiħâr ve 'unvân bulmuşdur.

Nażm:

[Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]
Maħzen-i sırr-ı Çazret-i Nebevî
'Aşîķ-ı nūr-ı rüy-ı Muşşafavî

Şeref-i âfitâb-ı şıdķ-ı dili
Eşer-i luşf-ı İzid âb u gili

Neşr: Ol ķāfile-sālâr-ı erbâb-ı hidâyet ve pişrev-i ķārbân-ı [108^a] 'inâyet, ser ğalķa-i cemî'i muhâcirîn ve enşâr-ı müşerref-i şeref-i "إذ هُما في العار" dur.

* Bu ifade derkenardadır.

† Tevbe, 9/40'ten nakis iktibastır: "Eğer siz ona (Resûlullah'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına. Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona

Neşr: Ol mağrem-i rāz-ı asumāni, ol mağrem-i Kaʿbe-i emāni, ol hem-dem-i hās-ı “ثَانِي اثْنَيْن”^{*}, ol hvāce-i çārsū-yı kevneyn Çazretinüñ ecdādı ki kütüb-i tevārihde ʿĀmir bin ʿÖmer bin Kaʿab bin Saʿad bin Yetim olmağla meşşürdür. Cedd-i aʿlāsı Mürre bin Kaʿab bin Lüʿey olduğu meşşürdür. Neseb-i ʿālî-şifāşları Çazret-i Risālet-Penāh ʿaleyhiʿş-şalātu illāleh neseb-i meʿālî-neseblerine Mürre bin Kaʿabʼda muttaşıl olur ki her biri Lüʿeyʼe şokuzuncu mertebede ittişāl bulur. Teʿaddid-i ensāb cihetinden ol Cenāb-ı Mekārim-meʿāba intisābı zāhir ve üç semā-i şerifde āfitāb-ı ʿālem-tāb olduğu gün gibi bāhirdür. Ve ol saʿd-ı ekberüñ maşlaʿ-ı saʿadet-bahırası ve esmān-ı ʿiśmet ü ʿiffetinüñ zehresi yaʿni vālidelerinüñ ismi Selmāʼdur ki vālidı Şağrʼdur. Şağrʼuñ vālidı ʿÖmerʼdür, ʿÖmerʼüñ vālidı ʿĀmir, ʿĀmirʼüñ vālidı Kaʿab olup vālide-i mezkürenüñ künyeti Ümmüʼl-Ĥayrʼdur. Baʿzıları [108^b] Selmā bin Şağr bin ʿAmr bin Kaʿab bin Saʿad bin Yetim bin Mürre kerimesidür, dimişlerdür. Ve Selmā-yı mezküre biʿl-ittifāk şeref-i İslām ile müşerref oldukları meşşürü afāk olup vefāt itmişlerdür. Çazret-i ʿĀişeʼden raʿiyallāhu Teʿālā ʿanhā rivāyet olunur. Buyurmuşlar ki muhācirinden bir kimesnenüñ babası İslāmʼa gelmedi. İllā bunlaruñ vālidı ki şeref-i İslām ile müşerref oldu. Bu taqdirce vālidin mükerrerminüñ şeref-i İslāmʼa vāşıl oldukları zāhir ve ol saʿadet-i ʿuzmā ikisine daḥı gāşıl olduğu bāhirdür. Çazret-i Ebî Bekr raʿiyallāhu Sübgānehü ve Teʿālā ʿanh Şiddik ismiyle tesmiye olunduğlarında erbāb-ı tağkik iḥtilāf itmişlerdür. Baʿzılar bu isim ile Çazret-i Cibril tesmiye itdi, dimişlerdür. Zirā Ebū Hüreyre raʿiyallāhu ʿanh Çazretlerinden rivāyet olundu ki Çazret-i Risālet-Maḳām ʿaleyhiʿş-şalātu veʼs-selām, miʿrāc vākiʿ olduğda Cibril-i Emin ʿaleyhiʿs-selāma “Benim ḳavmim beni miʿrac ḡuşûşunda taşdik itmezler.” diyü Sayfa | 1097 buyurup [109^a] Cebrāʿil ʿaleyhiʿs-selām “Yā Rasûlallāh, seni Ebū Bekr Şiddik taşdik ider.” didi. Baʿzı şikāt bu kelāmı işbāt için bu sebebden Çazret-i ʿAlî kerremallāhu veche yemîn itdüğü “Çazret-i Çaç Celle ve ʿAlā Ebū Bekr Şiddikʼuñ ismini semādan inzāl itdi.” didi. İmām-ı Şevri bunuñ beyānında buyurmuşlar ki Çazret-i ʿAlî kerremallāhu veche bu kelām-ı belāgat-i niżām ile Çazret-i Çaç Celle ve ʿAlāʼnuñ Ḳurʿān-ı ʿAzim ve Furḳān-ı Kerimʼinde “⁺ وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ” kelām-ı şerifine işāret itdi. Şiddik-i şariḳat-i istikāmet, sālūk-i meʿāric-i kerāmet, şāgib-ḳadem-i maḳām-ı tecrid, ser-defter-i cümle-i ehl-i tevḡid, Ebū Bekr Çazretini raʿiyallāhu Teʿālā ʿanh İbn ʿAbbās, Şiddik ismi ile Rasûlullāh şallallāhu Teʿālā ʿaleyhi ve sellem tesmiye itdi, dimişlerdür. Ve Çazret-i Efʿal-i Beşer, leyle-i miʿrācda esrār-ı seyr-i seyrinden ḥāber virdükde Çazret-i Şiddik bilā-tereddüd taşdik buyurmağla mertebe-i şiddikıyyete vāşıl oldılar ki şāni-i maḳām-ı nübüvvedür.

(sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allahʼın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.”

* Tevbe, 9/40ʼten nakis iktibasır: “Eğer siz ona (Resûlullahʼa) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekkeʼden) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına. Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allahʼın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.”

⁺ Zümer, 39/33ʼten nakis iktibasır: “Doğruyu getiren ve onu tasdik edenler var ya, işte kötülükten sakınanlar onlardır.”

Nażm:

چشم احمد بر ابو بكر زده

[109^b] * او زيک تصديق صديق امله

Neśr: Çazret-i Ebū Bekr’üñ bir isimleri dañı Ğatîk’dür ki Ğulemā-i eslāf anuñ sebebinde dañı ih̄tilāf itmişlerdür. Ba’zı eslāf bu isim vālideleriniñ virdüğü isimdür, böyle tesmiye itdüginüñ vechini beyān itmişlerdür ki vālideleriniñ evlādı çok ve az gerçi olurdu lākin mu’ammer olmazdı. Ol sebebden Çazret-i Ebū Bekr’i şoğduğı zamānda mu’ammer olmağ recāsıyla Ka’be-i Mükerreme karşıasına alub ol ğarim-i emn ü emān olan ğarem-i muğterem sa’ādet-nişāne ilticā idüp

Beyt

[Fe’ilātün mefā’ilün fe’ilün]

Ey kerem kâni bābuña geldüm

Lutfuñ umup cenābuña geldüm

Neśr: Diyü envā-ı tezarru’ ve niyāz ve isnāf söz ü güdāz ile “*Allāhümme inni kad ce’altehü lil Ka’beti fe e’tekahü mine’l-mevt.*” didi. Ya’ni “Yā Rab, ben bu mevlüdi Ka’be-i Mükerreme h̄idmetiçün mah̄şûş kıldum, anuñ ğürmetine bunu mevtden āzād eyle.” didi. Tiz du’āsı hedef-i şabüle vuşul bulup veled-i mezkür Ğatîk ismi ile müsem mā olup mu’ammer olmağla murādı tamām-ı ğuşul buldı. Ba’zılar didi ki bu isim ile Çazret-i [110^a] Risālet-Penāh Ğaleyhi’s-şalātü illālehü tesmiye itdi. Çazret-i Ğāişe’den raēiyallāhu Ğanhā su’āl olundu ki “Niçün Çazret-i Ebū Bekr Ğatîk ismiyle tesmiye olındı?” anlar dañı cevabda buyurdılar ki bir ğün Rasūlullāh Ğaleyhi’s-selām Çazret-i Ebū Bekr’e nażar idüp “هذا عتيق من النار” buyurdılar. Ya’ni Ebū Bekr nārdan āzād olmuşdur. Bir rivāyetde dañı böyle gelmişdür ki Rasūlullāh şallallāhu Ğaleyhi ve sellem Çazret-i Ebū Bekr’e nażar buyurdıklarında “من سره ان ينظر الي عتيق من النار فليينظر الي هذا” buyurdılar. Ya’ni şol kimesne kim anı nārdan āzād olmuş kimesneye bağmağ mesrūr ve şād ide, Ebū Bekr’e nażar itsün. Ba’zılar kemāl-i cemāli içün ba’zılar h̄ayrda kemāli içün bu isim ile tesmiye olundu, diyü tağkîk iderler. Zîrā lisān-ı ĞArab’da muşlağa kemālüñ nihāyetine ve her faziletüñ ğāyetine vāşil olma Ğatîk dirler. Sırr u āzād ravza-i tağkîk olduğıçün dinildi añā Ğatîk. Ba’zılar vālideyni cihetinden kerimü’s-şarafeyn olup neseb-i şerifinde aslā kuşur olmaduğı cihetden ismi Ğatîk [110^b] ile müsem mā oldu didiler. Ömer Çazret-i Ğāişe raēiyallāhu Ğanhādan rivāyet eyler ki Çazret-i Ğāişe didi ki “Benim babamuñ ismi Ğabdül-Ka’be idi. Rusül, Ğabdullāh ismi ile ve Ğatîk ismi ile tesmiye itdüler.” Ebū Bekr Çazretine Evah dañı dirler idi. Kemāl-i rāfet ve nihāyet-i şefkatden ötüri Ğulemā-i siyer tağkîk itmişler ki cāhiliyetde ve İslām’da bir kimesne Şiddik ve Fārūğ ve Zīn-Nüreyn isimleriyle tesmiye olunmadı, Ebū Bekr ve Ömer ve Ösmān Çazretlerinden ğayrı. Belki hālğ mābeyninde lağab bundan şoñra şāyi’ oldu. Ve Çazret-i Ebū Bekr’üñ şoğduğı mekānda ve zamānda ih̄tilāf olunmuşdur. Zehrā kavli üzre Minā’da şoğdı. Rasūlullāh’dan şallallāhu

* Anlamı: “Ahmed’in gözü Ebu Bekir’e değmiştir ve o, bir tasdikten Şiddik olmuştur.”

~aleyhi ve sellem üç yıl muqaddem ammâ İbn Mende kavli üzre ~Âmm-ı Fil'den iki yıl dört ay miqdârı şoñra şoğmuşdur. Bu rivâyet üzre vefât itdükleri zamânda sinn-i şerifleri altmış üçe yetmiş idi. [Ve hâlifeye oldukları zamânda altmış birinde idiler.]* Ve hâlifeye olduklarında babaları gayâtda idi. Çalifeden bir kimesnenün hâlifeye olduğu zamânda babası gayâtda olmuş degildir, Çazret-i Ebû Bekr'ün babasından gayrı. Çattâ Ebû Bekr'ün [111^a] vefâtı zamânında dañı gayâtda olup vârisleri olmuşdur. ~Ulemâ-i siyerden Mûsâ bin ~Uqba naqli üzre İslâm'da tenâsül idüp dört mertebede müşâhede-i didâr-ı Rasûl-i Girdgâr ile mükerrem ve şeref-şoğbet ve ihlâşlar ile müşerref ve muğtenim olmuş bir kimesne yokdur. İllâ Çazret-i Ebû Bekr'ün babası ki kendiler Çazret-i Rasûlullâh'a şallallâhu Te'âlâ ~aleyhi ve selleme vâsıl olup oğulları ki Çazret-i Ebû Bekr Şiddik'dur. Cenâb-ı Risâlet-Penâh da yâr-i gâr ve refik-i şefik olup ne mertebe tekkarrüb gâşıl olmuşdur.

Meşnevi:

[Müfte'ülün müfte'ülün fâ'ilün]
Ol [bilin] aşgâb-ı sa'âdet-ķarın
Akdem-i aşgâb-ı Rasûl-i güzîn

Çazret'e her yerde şiddik u refik
[Bağr-i tecelli-i Hüdâ'ya gariķ]†

Noķşa-i per-gâr-ı rüsüm-ı şafâ
Merkez-i edvâr-ı rumûz-ı vefâ

Nice refik Çazret ile yâr-ı cân
Cân gibi ayrılmaz idi her zamân

[Neşr:] Ğazâ-yı Bedr'de ve Tebuk ve Uğud'da gâzır olup ba'zı gâzâlarında ~alemdâr-ı Çazret-i Rasûlullâh şallallâhu ~aleyhi ve sellem olmağla ser-efrâz ve ğin-i inhizâmda Çazret ile şâbit-ķadem olup mümtâz olmuşdur. Ve Çazret-i Ebû Bekr-i ~âlî-şânuñ maħdûm-ı [111^b] mükerremi ki ~Abdurrağmân'durur. Kâb-ı risâlet-i intisâcda ħidmet-i sa'âdet-i iktisâb ile kemâl-i mertebe-i kâm-yâb olmuşdur. Ve anlaruñ ferzend-i ercümendi ki künyetleri Ebû ~Atik ve ism-i şerifleri Muğammed'dür. Şeref-vuşul zamân-ı Rasûlullâh ile müşerref olmuşdur. Bu şeref-i bâhir Ebû Ğugâfe'den gayrı bir ferde vâsıl ve bu sa'âdet-i ~uzmâ bir kimesneye gâşıl olmamışdur.

Nażm:

[Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün]
~Aceb devlet degil mi eyle inşâf
Müyesser ola didâr-ı risâlet

* Bu cümle derkenardadır.

† Bu beyit derkenardadır.

Sa'adet ber-sa'adet ber-sa'adet
İde evlâdı ile anda hîdmet

Ğazret-i Şiddik'ün şemâyl-i şerîfelerini tağkikdür.

Ğazret-i Āiše raēiyallāhu ānhā buyururlar ki Ebū Bekr Şiddik'ün cism-i şerîfleri nehâfet üzre olup mübârek yüzleri qalilü'l-lağm idi, levni beyâz idi, mübârek elleri mürtefî ve āli idi, mübârek barmaqları hâme-i mesâlib-i gılzât-ı lağm ve şağmdan āri ve hâli idi. Āşiyâne-i hümâ-yı hîlâfet olan sırr-ı sa'adet-efserlerini meğâsin-i şerîfeleri gibi ketem ve hınna ile boyamağ ādet-i kerîmeleri idi. Egâdis-i şîgâğda vârid olmuştur ki Ğazret-i Risâlet- [112^a] Penâh āleyhi's-şâlâtu'l-ülâ Medîne-i Münevvere kudüm-ı şerîfleriyle müşerref itdükleri zamân rikâb-ı hümâyünlerinde olan aşğâb-ı sa'adet-i iktisâbuñ arasında Ğazret-i Ebū Bekr'den ğayrı başı ağrımış kimesne yoğ idi. Ol cihetden anlar dahı mübârek başlarını ğizâb itdüler.

Beyt

[Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

Oldı ol kâmil-i ğağkikat cü
Cümle hâlk ile yek-dil ü yek-rü

Kelâm-ı ğağkikat-nizâm-ı Ğazret-i Ebū Bekr'ün sebep-i İslâm'ı ilâm ider.

Ba'zı erbâb-ı tağkik ve aşğâb-ı siyer, Ğazret-i Ebū Bekr Şiddik'ün sebep-i İslâm'ından bu vechle haber virmişlerdür ki ol sürür-ı aşğâb taşdik-i zamân-ı cāhiliyyetde Ğazret-i Risâlet-Penâh āleyhi's-şâlâtu'l-ülâ cenâbına yâr-ı şâdik olup ekser zamânda âsitâne-i sa'adet-āşiyânelerine yüz sürmege şâlib ve ol Şems-i Fülk-i Risâlet olan cemâl-i bâ-kemâllerini ziyâret itmege rağbet-i aġvâl-i şerife ve ahbâr-ı laşifelerinin tefâsiline vâkıf olmağa sâli, muğâşşal-ı kelâmı her vechle bende-i dâli olmağla şeref-i teğarrüb bulup ālâmât-i nübüvvetün evâ'il-i [112^b] žuhûrında Cenâb-ı Risâlet-Penâh ile Varağa bin Nevfel'e bile gelüp Varağa'nuñ zuhûr iden ālâmât ğağkında kelâm-ı ğağkikat-encâmını istima' itdükde tağrîr-i Varağa'yı bilâ tağşîr varağa-i sînesinde taşvir ve tağrîr idüp Ğazret-i Rasûl-i Girdgâr'ün şeref-i risâlet ile kâm-kâr olmalarına muntazir ve dide-i dil ü cānı çehre-i mağşûd ne yüzden žâhir ola, diyü dâ'imâ nâzir iken mādde-i şağîgatü'n-netice ya'nî Ümmül-Mü'minîn Ğazret-i Ĥadice'nün eğâribinden künyesi Ebū Ğâlid ve nâmı Ğakim olan kimesne ile ticâretde şerik olup tamâm-ı ferâğ ile diyâr-ı Şâyif'e sefer yarağın görüb bir gün Ğakim-i mezbûr ğuzûrında iken Ğakim-i mezbûre nâgâh bir şahîş âgâh gelüp "Senün ümmetün Ĥadice'nün zevci Muğammed, Mūsâ gibi Rasûlullâh olmuştur." diyü zu'm idüp zevcine imân getürüp ibâdet-i ešnâmı terk itmişdür, diyü ilâm itdükde hemân Ğazret-i Ebū Bekr'ün qararı qalmayup âsitân-ı Rasûl-i Girdgâr'e gelüp [113^a] huşûs-ı mezbûrdan su'âl ve istikşâf-ı ğağkikat-i ğâl itdükde Ğazret-i Risâlet-Penâh āleyhi's-şâlâtu'l-ülâ serîr-i risâletde sulşân-ı āli-şân olduġın beyân ve menşûr-ı nübüvvetüni Ğur'ân-ı Āzîm ve Furqân-ı Kerîm, bed'ül-beyândur. İsbât-ı müdde'aya bürhân için izhâr u āyân itdükde Ğazret-i Şiddik'a tevfiğ-i refiğ olup

Ĥuŝûŝ-ı mezbûrı taŝdık ve tağkık idüp ŝeref-i İslâm ve imâna mażhar ve enżâr-ı elŝâf-ı Ĥidâye munżar olup baĥdehû ŝeriki olan Çakım-i mezbûra gelüp “Yâ Ebâ Ĥâlid, saña ticâret için virdigüm mâl-i beŝâ’ati yine baña teslim eyle, ben Muğammed ŝaleyhi’s-selâm cenâb-ı ŝerifinde senüñ ticâretünden nâfi ticâret buldum. Bî-renc ve ŝanâ-i gınâ-yı ribğ-i gayr-ı mâliye žafer-yâb oldum.” diyüp virdüğü mâlı alup Cenâb-ı Risâlet-Me’âb’e gelüp sedde-i seniyye ve ŝutbe-i ŝaliyyesine mülâzemetde ve kesb-i ĝasenât ile ticâret-i âhirete muvâzabetde olduğı [113^b] Ka’be’l-Aĥbâr Çazret-i Ebû Bekr-i mükerremet-i âŝârüñ sebep-i İslâm’ını bu vechle i’lâm itmişlerdür. Zamân-ı câhiliyyetde Çazret-i Ebû Bekr, diyâr-ı ŝâm’a ticâret için sefer idüp ŝubğ u ŝâm kıat’-ı merâğil ve menâzil idüp Bağirâ nâm bir râhibüñ menziline nüzül ve ol maķâm-ı beŝâret-i mekâna ĝulül itdükde râhib Çazret-i Ebû Bekr’üñ tafŝil-i ĝâlin bilmege râğıb olup.

Beyt:

[*Mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ülün*]

Didi ol ne yirüñdendür kıudümüñ

Ne bâ’îŝ oldı terk-i merzbümüñ

Neşr: Çazret-i Ebû Bekr daĥı “Mekke-i Mükerreme’den geldüm, diyâr-ı şâm seferine ŝazîmet eyledüm.” diyü cevâb virüp ol gice ol maķâmda ârâm idüp ser-i ferâğati bâlin-i istirâgate kıodukda ittifaķ-ı resŝâm, nigâr-ĥâne-i ĝayâl-i şâlem-i miŝâlde bir vâķı’a-i ŝâdıķa taŝvîr itdi.

Beyt:

[*Fe’îlâtün mefâ’îlün fe’îlün*]

Çîn-i siğr çünki ŝâhid-i ĥurŝid

ŝâleme arz kıldı nûr-ı cedid

Neŝr: Çazret-i Ebû Bekr-i ŝâli-tebâr, ŝevķ-i vâķı’a-i ŝâdıķa ile bî-ķarâr olup vâķı’a-i ta’bîr için râhib-i meżkûra ŝilm-i ta’bîrde bî-nażir idi, taķrîr itdi. Râhib vâķı’a-i ĝuş-i ĥuş ile istima’ itdükde böyle ta’bîr [114^a] itdi ki “Yâ Ebâ Bekr, muķtezâ-yı vâķı’a budur ki sen Mekke-i Mükerreme’den žuhûr idecek Nebiyy-i Muğterem’üñ zamân-ı ĝayâtlarında vezîr-i ŝâğib-tedbîrleri olup vefâtlarından ŝoñra serîr-i ĥilâfetde ĥâlîfe-i bî-nażirleri olursun. “Çün Çazret-i Ebû Bekr-i kâmkâr ta’bîr-i vâķı’a-i beŝâret-âŝârı ĝuş itdi. Mekke-i Mükerreme’ye gelüp bî-tevķif Cenâb-ı Risâlet-Penâh’a mülâķi olup “Yâ Muğammed, senüñ kelâmuñ nedür, beyân u ĥalk-ı ŝâlemi ne ŝarîķa irŝâd idersün, ŝayân eyle.” didi. Çazret-i Risâlet-Penâh daĥı “Lâ ilâhe illallâh ve inni ŝabduhû ve rasûlühû, derim. Ĥalkı ŝâh-râh-ı tevgîde da’vet eylerem.” diyü cevâb virdükde Çazret-i Ebû Bekr-i kâmyâb daĥı “Yâ Muğammed, ŝiğğat-i kıavil ki delilüñ nedür, beyân u ŝıdķ-ı da’vâ ki ŝâhidüñ nedür, ŝayân eyle.” diyü ĥiŝâb itdükde Çazret-i Rasûl-i kâmrân “Hemân isbâtım da’vâma ŝâhid ü burĥân ŝâm seferinde gördüğüñ vâķı’adur ki Bağirâ nâm râhibe taķrîr itdükde saña bu vechle ta’bîr itdi.” diyü râhibüñ ta’bîrini bî-ķuşûr kendi ta’bîr-i dil-perîri ile taķrîr [114^b] idicek Ebû Bekr-i kâmkârüñ kıarârı kıalmayup bî-iĥtiyâr taŝdık ve tağkık idüp serdâr-ı erbâb-ı İslâm ve serdâr-ı efâal-i enbiyâ-yı kırâm oldı. Bir rivâyetde daĥı vârid oldı ki

Çazret-i Ebü Bekr buyurdılar “Kim bir gün ğarem-i Ka’be’de oturdum. Yanımda Zeyd bin ʿÖmer şururdu. İttifâk Ümeyye bin Şulb ol aradan geçüp giderken Zeyd añâ hîşâb idüp “*Keyfe eşbağte yâ bâğiye'l-hayri.*”^{*} diyü istifsâr-ı ğâl itdükte ol dañı “*Bi-hayr*” diyü cevâb virüp Zeyd dañı “Tâlib olduĝuñ bulduñ mı maşşuduña vâşil olduñ mı?” didükde Ümeyye dañı “Şalebde taşşir itmedüm, ğâşıl-ı kelâm şol nebî ki añâ muntażırız ya bizdendür veyâ sizdendür ya ehl-i Filisşin’ dendür.” didi. Ve sâkit oldı. Bunlaruñ bu vechle kelâmı çünki ğuş-ı hoşıma vâşil oldı. Ol zamâna gelince bir kimesneden Rasûl-i Mükerrrem’uñ gelecegin işitmiş degil idim. Hemân ol maşâmndan kalçup ğağıkât-ı ğâle vâkıf olmağičün Varağa bin Nevfel’e geldüm. Bunlaruñ kelâmını bi’t-tamâm Varağa’ya ğikâyet itdüm. [115^a] Varağa istima’ itdükte vâkı’a-ı rasûlün irsâl olunması ğağdur ve ol nebî ki gelse gerekdür, Kureys’ dendür, nesebi cihetinden a’lâdur, ğulistân-ı risâletde verd-i ra’nâdur, kelâm-ı ğağıkât-i encâmı ğağdur, şeri’at-i şerifesi şariğ-i ʿadli muşlağdur, didi. Ve kelâmını hâtm itdi. Bu hâber benim defter-i sinemde çün muğarrer oldı. Ol Cenâb-ı Sa’âdet-Me’âb’uñ žuhûrına muntażır olup şeref-i risâlet ile müşerref oldıkları semî câne vâşil olduĝı gibi bir an tañayyür itmeyüp imân getürdüm. Bir rivâyetde dañı böyle ğikâyet olundı ki Çazret-i Ebü Bekr-i ʿalî-maşâm, diyâr-ı Şâm’a giderken ve ol nevâği-i sa’âdet-i encâma sefer iderken yolda bir şecere-i hidâyet-şemere hîtab idüp “Dön, yâ İbn-i Ebî KUHâfe, Rasûlullâh olan Muğammed’e imân getür.” diyü nidâ itdi. Çazret-i Ebü Bekr dañı bi-ğarâr olup Mekke-i Mükerrreme’ye gelüp şeref-i İslâm’a vâşil oldı. Bir rivâyetde dañı böyle vârid oldı ki bir gün Çazret-i Ebü Bekr Çazret-i Risâlet-Penâh’a mülâki olup “Yâ Muğammed, [115^b] Kureys senüñ için bizüm Sayfa | 1102 ešnâmımızı terk itmişdür, âbâmızı ikfâr ve bizi tesfiye itmişdür didükleri vâkı’a mıdur?” diyü istifsâr itdükte Çazret-i Rasûl cevâb virüp “Ben Çazret-i Çakğ’uñ resüliyem. Ben size risâletimi tebliğ ve işâl için irsâl olunmuşumdur. Ben sizi şariğ-i tevğide da’vet iderem.” didi. Ve KUR’ân-ı ʿAzîm’den ba’zı âyet-i kerîme tilâvet itdi. Çazret-i Ebü Bekr maşarr-ı münker olmayup bir miğdâr mütefekkir olduklarından soñra İslâm’a gelüp kendiler dañı hâlkı İslâm’a da’vet idüp ellerinde aşğâb-ı ʿalî-şândan Zübeyr ve Şalğa ve ʿOsmân ve Sa’d bin Ebî Vağğâş ve ʿAbdurrağman bin ʿAvf ve Şa’d bin Zeyd ve Erğam bin Erğam Çazretleri şeref-i İslâm ile müşerref ve mükerrrem-i nişmet-i şoğbet-i Nebiyy-i Muğterem ile muğtenim oldılar. Çazret-i Rasûlullâh ʿaleyhi’s-şalâtu’l-ülâ buyururlar ki “Bir ferdi İslâm’a da’vet itmedüm ki mütereddid olmamış ola, illâ Ebü Bekr bilâ-tereddüd imâna gelmişdür.” Çazret-i ʿAişe ra’eyyallâhu ʿanhâ buyururlar ki “Ben vâlidimi [bildigim zamânda][†] ikisi de [116^a] dîn-i İslâm’a girmişler idi ve sa’âdet-i İslâm ve imâna vâşil ve nâ’il olmuşlar idi.”

Bu sağne sa’âdet-ʿunvân Çazret-i Ebü Bekr-i ʿalî-şânuñ serir-i hilâfete cülüsünü beyân ider.

Târîh-i hicretüñ on bir senesinde vâkı’a şehr-i Rabî’ü’l-Evvel’üñ on ikisinde ki yevm-i isneyndür bi’at-i hâşşa ile ekşer aşğâb-ı kirâm Çazret-i Ebü Bekr-i ʿalî-maşâma

* Anlamı: “Ey hayır arayan! Nasıl oldun?”

† Bu ifade derkenardadır.

bî'at idüp yevm-i şelâsede cümle hâlk bî'at-ı âmme ile bî'at idüp emr-i hîlâfet zât-ı şerîflerine mu'karrer olup evvel hûşbelerinde Çazret-i Çak Celle ve Âlâ'ya eblağ-ı vechle gamd ü senâ ve sâyir levâzım-ı hûşbeyi ıgsân-ı üslûb ile edâ idüp meclis-i nefis-i kerâmet-i ünsilerine gâzır olan aşgâb-ı kiram-ı sidre-i ma'kâma hîşâb idüp buyurdılar ki "Gerçi iş bu emr-i hîlâfete vâlî oldum ammâ i'tikâdum böyle degildür ki ben cümle gözden ef'âl ve bu hûşûşa evlâ olam. Lâkin Qur'ân-ı Âzîm nâzil olup beyân-ı ağıkâm itmişdür. Ve Çazret-i Rasûlullâh âleyhi's-salâtu'l-ülâ dahî sünen-i şerife ile tafsîl-i şerî'at-ı [116^b] şerîfede ihtimâm-ı tām idüp biz bendelerine ta'lîm ü tefhîm buyurmuşlardır. İmdi cümle gözüñ ma'lûmı olsun ki gâyet-i zekâ ve żarâfet, hemân şalâğ ve taqvâ ve nihayet-i gamâkat ve gâbâvet, fısq u fücür ve hevâdur. Bu dahî ma'lûmuñuz olsun ki mâbeynüñüzde za'îf olanlar benim yanımda gâyet kavilerdür. Vâkı'a olan gukûk-ı şer'iyelerini tağsîl ve sâyir levâzım ve mühimmâtların tekml eylerim. Ve mâbeynüñüzde kavî olanlar benim yanımda gâyet za'îfdür ki üzerlerine tevcih iden gukûk-ı şer'iyeyi gükm idüp zu'afânüñ gaqqını tağsilde müsâmağa ve imhâl itmezem. Emr-i hîlâfetde bid'at igdâs itmeyüp aqvâlde ve ef'âlde hemân kârım Çazret-i Rasûl-i cihân-muşâ'a cân u dilden ittibâdur. Şöyle ki seccâde-i ıgsân ve âdâletde iğdâm üzre kı'im ve câdde-i istikâmet ve şadâkatde dâ'im olam. Qalil ü keşir her kârda baña mu'ñ ve żahir olasız. Eger ef'âl ve ağıvâlimde hâşâ iğtimâlini müşâhede idesüz, güsn ü tenbiye ve luş u irşâd [117^a] göz ile destgîr olasız." Rivâyet-i şağığa ile rivâyet olunur ki Çazret-i Ebû Bekr-i kâmkâr serîr-i hîlâfetde karar itdükden soñra bir sigr-i mihr-i enver-misâl âsitân-ı âsmân-ı âşiyânından şulû idüp mübârek boyunlarına ba'zı meta' alup niyyet-i ticâret ile Sayfa | 1103 çârsü-yı Medîne-i Münevvere'ye âzîmet buyurdılar. İttifâk bu esnâda Çazret-i Ömer ile hâzin-i beytü'l-mâl olan Ebû Ubeyde Çazretlerine rast gelüp anlar su'âl itdiler ki "Yâ Hâlife, ne ma'kâma âzîmet buyurursun?" Çazret-i Ebû Bekr cevabda buyurdılar ki "Çârsüya âzîmet iderüm." Anlar dahî "Hâlife-i Rasûlullâh'sun, umûr-ı müslimîn, zimmet-i sa'âdet-i müttakînüñize müfevvidür, çârsüda neylersüz?" didükde Çazret-i Ebû Bekr "Yâ ehl ü iyâlimi etbâ ve eşyâ'ımı ne yerden işâm ve işbâ idüp nafaqaları hûşûş için ne ma'küle kesbe iğdâm idem?" diyü cevâb virdükde anlar dahî "Yâ Hâlife-i ma'kâm, sa'âdet-i niżâmuña rücû eyle ki beytü'l-mâlden levâzım-ı şerife ve merâsim-i laşifeñe vefâ idecek miqdârı [117^b] gîşe ta'yîn ve taqdîr olunsun." didiler. Çazret-i Ebû Bekr dahî emr-i ticârete iştiğâl-i nefis'l-umûrda muşâlig-i müslimîne ferâğ-ı bâl ile mübâşerete mâni' olmağın beytü'l-mâlden miqdâr-ı kifâye ta'yîn olunmağa rızâ buyurup ta'yîn olunan miqdârda ihtilâf olunmuşdur. Qavl-i şağığ budur ki yılda altı biñ dirhem ta'yîn olundu. Anlar dahî emr-i ticâretten bi'l-küllîye ferâgat buyurup nażm-ı umûr-ı müslimîn ve itmâm-ı mesâlig-i mü'minine iştiğâl buyurdılar.

Bu sahne izzet-i şân-ı evşâf-ı gamide-i Çazret-i Ebû Bekr beyânındadır.

Aşgâb-ı güzîn rievânullâhi Te'âlâ âleyhim ecma'în, derûn-ı dilden fazl-ı Çazret-i Şiddik'a maqqar ve mu'teref ve bigâr-ı fazlından mu'terif olmuşlardır. Çazret-i Ömer ra'iyallâhu anh "Çazret-i Ebû Bekr'üñ leyle-i hicretde refik ve yâr-i gârı olduğunı şerefi ve indallâh mertebe ve qadr-i ömrüñ cümle ömrinden râciğdür." diyü i'tirâf

buyurmuşlardır. Zamân-ı câhiliyyetde hâmrden igtirâz üzre olup şübhelü şââm tenâvül buyurmamışlardır. “يتجلي الرحمن للناس عاماً ولا بي بكر خاصاً” [118^a] ğadîs-i şerîfinüñ feġvâsı muġtezâsınca cemâl-i bî-çün müşahedesi için dide-i pür-intibâhına tütüyâ-yı rüşenâda **“مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى”* dan ġisse-i hâşî çeküp hâşîa-i tecelliye mażhar olup tevķir ve tażîm ve envâ-ı tebci ve tekrîm ile hîlât-i ażâz ve ikrâm ve zibâ-yı tecelli-i tâm girüp leyle-i hicretde ol ġâr-ı ġurbetde Ğabîb-i Rabb-i İzzet’e yâr ve vefâdâr ve münis-i ġâr olduġı ġürmetine sera-perde-i ġuds ve hâşîra-i ünse getirüp serâdiķât-ı arşdan birine idhâl ve ayn-ı nâsdan püşide ve ayn-ı şarâb-ı raġîķ-i nüşide olduġda ol hâlvet-serâ-yı kibriyâda tecelli-i hâşîa mażhar ve envâ-ı luşfla ayn-ı inâyet-i ezeliyyeye menżür olalar, diyü mervîdür. Baġde serâ-perdeden hûrûc idüp ümmet-i Muġammed’e muġtedî olup cümleden muġaddem rûġ-ı revân gibi behište revân olalar.

Beyt:

چون افتاب روشن چون صبح صادقست

هر کو محبت صادق صدیق اکبر است†

Neşr: Ebu’d-Derdâ ra’iyallâhu Te’âlâ anh rivâyet ider ki bir ġün beni Rasûl-i Kirâm şallallâhu aleyhi ve sellem Ebü Bekr’ün [118^b] ġuddâmında yürür ġördi. Baña itâb ile hitâb itdi. “Yâ Eba’d-Derdâ, hem dünyâda hem âhîretde senden efêal olan zât-ı şerîfün emâmında yürümek lâyiķ mîdur, pes bu ana gelince âfitâb şülü ve ġurub itdükde enbiyâ ve rusûlden soñra üzerine şoġmaķ ve şolanmaķ olmamışdur. Yañi enbiyâdan soñra Ebü Bekr’den efêal kimesne dünyâya gelmemişdür.”

Sayfa | 1104

Rivâyet olunur ki leyle-i hicretde ol ġâr-ı şerîfde mihmân oldılar. Üç ġün üç gice ġarâr itdüler. Hezâr esrâr münkeşife oldı ve acâyib ve ġarâyib eşvâr žuhûra geldi. Cümleden biri Şiddîķ-i Ekber ra’iyallâhu anh çeşm-i cihân beynleri bir murġa dūş oldı. Şekl-i acibi ve üslûb-ı ġarîbi var idi. Muttaşîl manżarlarında olup aslâ ġareket itmedi ve bir cânibe per açub gitmedi. Üç ġünde bir loķma şââm ve bir ġaşre âb tenâvül itmedi. Bu ġâlınden Şiddîķ müteaccib oldı. Rasûl-i Ekrem şallallâhu aleyhi ve sellem Ğazretine ilâm idüp vaġy-i İlâhiye müterakķıb oldılar. Ol [119^a] anda Ğazret-i Cebrâil nüzül itdi. Cenâb-ı İzzet’den selâm îşâl idüp buyurdı ki “Ebü Bekr’e emir buyur, ol murġuñ ġâlıni su’âl itsün.” Fi’l-ġâl murġa teveccüh idüp su’âl itdi. “Bi-iznillâhi Te’âlâ tekellüm it.” diyü buyurdı. Hemân cevab-ı bâ-şavâb buyurdı ki “Selni ammâ şey’et. Yañi her ne murâd idinür[sünüñ] su’âl eyle!” Ebü Bekr ra’iyallâhu anh buyurdılar ki “Üç ġündür ki biz bunda ġarâr itdük, aslâ senün şââm u şarâb tenâvül itdigün müşâhede itmedük ve sırrını fehm idüp ġaķîķate vâşıl olmadık, didi.” Murġ cevâb virdi ki “Yâ Şiddîķ, ol Allâh ġaķķı için ki âlemi ketm-i ademden şagrâ-yı vücûda iħrâc itmişdür. Bu maķâm-ı âlide niçe biñ yıldır ki beni iķâmet itdirmişdür. Ve benim şââm ve şarâbımı kelimât-ı şayyibe-i maħhûda zımnında ġidâ-yı rûġânî derc itmişdür. Her çend ki cû ġalebe itse senün Cenâb-ı İzzet-me’âbuña buġz iden revâfıza lañ iderem. Ğaķ Te’âlâ nefâyis tenâvül

* Necm, 53/17: “Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı.”

† Anlamı: “Hz. Ebubekir’i sadakatla seven, nurlu ġüneş ve sadık sabah gibidir.”

itmişçe şeb ħalk idüp tamâm şoyuram ve her bār aşş ğavâle [119^b] olsa senüñ zât-ı pāküñle muğabbet iden ehl-i sünnete ħayr duġa iderem, āb-ı ğayāt içmişçe şafâ kesb idüp reyyân oluram.” Faĥr-i Ālem šallallāhu āleyhi ve sellem šayrdan bu kelimâtı istimaġ idicek ümmetinüñ Ğazret-i Ebū Bekr’e muğabbet idenleri makbül-i Ğazret olduğına sürür ile gül gibi geldiler ve buġz iden žalimlerüñ merd ü dıġk u müsteġāk-ı iġkâb olduklarına ğam u ğüzn ile ağladılar. Ve buyurdılar ki “يا ابا بكر لا يحبك المؤمن تقي ولا يبغضك الا منافق” yañi “Yâ Ebâ Bekr, saña muğabbet itmez, illâ mümin ve müttakî ve saña buġz itmez illâ münâfik-ı şakî.” Ve Ğazret-i Ādullāh bin Ŗmer’den mervîdür raēiyallāhu ānh Rasûl-i Ekrem buyurur “انا اول من ينشق عنه الأرض ثم ابو بكر ثم عمر ثم اتي اهل البقي فيحشرون معي ثم انتظر اهل مكة حتي احشرون الحرمين” yañi “Rûz-ı ğaşrda evvel ħabri münşaq olan benim, sāniyen Ebū Bekr, sālišen Ŗmer’dür. Ben Medîne meġābirine gelem, benim ile cem olalar. Şoñra Mekke-i Müşerreffe ehline [120^a] muntażır olam. Ğatta Mekke ile Medîne mābeyninde mülākāt idem.” Bu ğadîs-i şerîfde Ğazret-i Ebū Bekr’üñ şeref ve ħadri günden žāhirdür.

Rivāyet olunur ki Faĥr-i Ālem šallallāhu āleyhi ve sellem buyurur. “ان الله ثلثمائه خلق من لفي لواحد منها مع التوحيد دخل الجنة فقال ابو بثر يا رسول الله هل في واحد فقال كلها فيك يا ابا بكر و احبها الي الله تعالي السخا”. Yañi Allāhu Teāla Ğazretlerinüñ üç yüz ħalk-ı kerîmi vardur. Her kim Cenāb-ı Ğazrete îmān ile vāşıl olduġda ol ħalk-ı kerîmeden biri bulına cennet-i Ŗlyāya duĥûl muġarrerdür. Ebâ Bekr suāl itdi ki “Yâ Rasûlallāh, ben de aĥlāk-ı meżkûreden biri var mıdur?” cevāb buyurdılar ki “Sende yâ Ebâ Bekr, cümlesi vardur ammâ Allāhu Teālā’ya ğāyet eġabbı sehâdur.” Mervîdür ki Ğazret-i Ebū Bekr ħâtem-i şerîflerinüñ naġşı *Ni’me’l-Ķādirullāh** idi. Ŗmr-i şerîfleri altmış üçe yetüp ğāyet saĥt hevâda ğusl itmegin on beş gün miġdârı ħasta olup leyle-i şelâsede beyne’l-ışâ Cemâdiye’l-Āĥire yigirmi ikisinde hicretüñ on üçünde vāşıl-ı Cenāb-ı [120^b] Ŗzzet oldılar.

Meşnevi:

[*Fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün*]

Ķıldı ğükm ü ğükümeti nice yıl

Oldı Ŗmr-i āzîzi müstaċil

Eyleyüp ārzü-yı Ŗyd-i vişâl

Ķıldı cānâne cānını vişâl

Ĝülşen-i dîni ħıldı şıdġ ile zeyn

Raēiyallāhu ānhü fi’d-dāreyn

Neşr: Müddet-i ħilâfeti iki yıl üç ay oldı. Ve ğaslini zevceleri Esmâ binti Ŗbeysi Ğazretine vāşıyyet itdiler ve namāzını Ğazret-i Ŗmer ħıldı raēiyallāhu ānhümâ ve ve’r-eāhümâ.

* Anlamı: “Allah ne güzel kudret sahibidir.”

Faşl-ı Şânî

Şah-ı beyt-i hilâfet. Mihr-i sipihr-i velâyet. Fârûkû'l-gağ'ani'ê-êalâl. Kâşî'u's-şirk ve'l-ihtilâf. İlm-i efrûz-ı şer'-i metin. Âteş-endâz-ı hâрман-ı küfr-i êalâlet-çarîn. Çazret-i Ömer bin el-Hâşşâb Çazretlerinüñ evşâf u agvâlleri beyânındadır ki Çazret-i Ömer bin el-Hâşşâb bin Nazîl bin Abdülaziz bin Riyâh bin Abdullâh bin Kırs Rezâg bin Addî bin Ka'b bin Lüey bin Gâlib Bezâdi bin Gâlib bin Fahrû'l-Advî raëiyallâhu 'anh Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem ile neseben Ka'b bin Lüey'de mülâkî olur. Ve vâlidesi Çeşme binti Hişâm bin el-Mugîre bin Abdullâh bin Ömer bin Mağdûm'dur. Ebû Cehl'ün <çar>çarındaşıdır. Bir rivâyetde Ebû Cehl'ün 'ammi kızıdır.

Beyt:

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

[121^a] Pişvâ-yı milk ü millet muğtedâ-yı aql u dîn

Mažhar-ı fazl u kemâl ü ma'den-i ilm ü yağîn

Neşr: Emîrül-Mü'minîn Çazret-i Ömer raëiyallâhu 'anh İslâm'a beşinci senede bir rivâyetde altıncı senede gelmişdür. Sebeb-i İslâm Ömer oldur ki Kâ'î bin Kilâb binâ itdüğü Dârü'n-Nedve dimekle ma'rûf cem'iyet-hâne-i küffârda re'isü'l-esrâr muşîrr-ı küfr ü ehl-i inkâr Ebû Cehl-i murdâr müşrikler ile şogbet idüp Fa'hr-i Âlem gağkında müşâvere ider idi. Re'y-i fâsid ve fikr-i kâsidleri bu mağâma vâşıl oldı ki "Çazret-i Muğammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemi her kim katl iderse yüz vaqiye altun ve yüz kıvırcık tülü kızıl renklü deve virelüm ve dağı niçe iğsân idem." didi. Ömer raëiyallâhu 'anh bu va'de istima' idüp mâle meyl itdi. "Ol maşlağatı ben tamâm idem." didi. Şemşîrini gerdanına aşub revâne oldı. İttifâğ yolda Sa'd bin Ebî Vağğâs'a rast gelüp Sa'd Ömer'i gördü ki tamâm heybet ve şavlet birle sür'at ile gider. Su'âl itdi ki "Ne semte gidersün yâ Ömer?" didi. Ömer didi ki "Çazret-i Muğammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem [121^b] kaşdına giderüm." Sa'd bi-ihtiyâr olup "Yâ Ömer, bu maşlağat kıra'at it, zirâ seni Abd-i Menaf şağ komazlar." didi. Ömer giddetle "Yâ Sa'd, sen de yoğsa âba ve ecdâduñ dînlerin terk idüp Çazret-i Muğammed'e tâbi' olduñ mı?" didi. Çazret-i Sa'd "Ne'am, Müslimân oldum, *Lâ ilâhe illallâh Muğammedün Rasûlullâh.*" diyüp İslâm'ı arz eyledi. Hemân Ömer kılıç gavâle eyledi, Sa'd def' eyledi ve eyitdi ki "Yâ Ömer, hemân baña mı hücum idersün, hemşireñ Âmine ve zevci Sa'd bin Zeyd'e bu giddeti ve şevketi izhâr itmez misün?" didi. Ömer eyitdi "Anlar dağı Çazret-i Muğammed'e tâbi' olup imâna geldiler mi?" Sa'd eyitdi "Geldiler, ne'am, pes." Sa'd'dan i'râz idüp hemşiresi evine revâne olup ittifâğ Çabbâb bin Eret raëiyallâhu 'anh ta'lim-i Qur'ân idüp süre-i Şâ-Hâ tilâvet iderken Ömer çapuya geldi, iğgâ ve istima' itdi ve çapuyı dağ itdi. Sa'd bildi ki Ömer'dür, havfdan "Kimsün?" didi. Ömer "Benüm, aç çapuyı." didi. Pes açup içeri girdi. Sa'd gördü ki Ömer gamâyil-var, seyfi kılâde itmiş, [122^a] tamâm çorğdı. Çabbâb bin Eret raëiyallâhu 'anh havfından hemân tenhâya gidüp pinhân oldı. Ömer raëiyallâhu 'anh hemşiresine "Ol tilâvet itdüğüñ nedür?" didi. Hemşiresi "Nesne yok." diyü inkâr itdi. Ömer eyitdi "Ben haber aldım, sen ve erüñ müslimân olup Muğammed'e tâbi' ve münkâd olmuşsun." didi. Ve Sa'd'i meşt ile yığup sinesine çorğdı. Âmine Ömer'i def' idüp

zevcin taḥlîs murād itdükde bir şapunça urdı. Beynisinden kan revân oldu. Pes Sa’d “Yâ Ömer, rağmen imāna geldüm. *Eşhedü enlā ilāhe illallāh ve eşhedü enne Muğammeden Rasūlullāh.*” didi. Hemān dem Ömer bir gāl žuhūr idüp sofa kenarına culūs itdi. Ve levn-i müteğayyir oldu. Ve tazarru itdi ki “Ol şāgife ki tilāvet iderdüñüz, baña bir kere arz idüñ.” Hemşiresi Āmine rāzı olmadı. Ömer eyitdi “Ol kelām baña teşîr itmişdür, getir göreyüm, yine selāmetle size vireyüm.” didi. Āmine eyitdi “Gel ğusl it, pāk ol, tā ki muşğafa mess ğelāl ola, zirā *لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ*”^{*} buyurulmuşdur. [122^b] nā-pāk olan yapışmak cāiz degildür.” Pes, Ömer ğusl itdi. Ğabbāb-ı nihānî Āmine’ye tenbîh itdi. Ğurān’ı kâfire virme. Āmine eyitdi “Mercüdür ki müslimān ola.” Āmine şāgifeyi Ömer’e şundi. Ömer oğumağa şurū itdi. Sûre-i Şā-Hā-i ūlā idi. Āyet-i tevğidi ve eşer-i ğudreti muşāla’a ve müşāhede itdi. Nesim-i hidāyet-i İlāhiyye muğibb-i ināyet-i Rağmāniyye’den hūbūb ve žuhūr ve ğadika-i dil-i Ömer’e mürür itdükde ezhār-ı ma’rifet ve envār-ı imān ve ma’dilet küşāde olup *“من يهدي الله فلا مضل له”*[†] sırrı žuhūra gelüp şükufe-i şakāyık-ı imān ve İslām ğazā-yı süveydā-yı cinānında tamām küşāde olduĝda *“Eşhedü enlā ilāhe illallāh ve eşhedü enne Muğammeden Rasūlullāh.”* didi. Hemān Ğabbāb kendüyi ayān itdi ve şādümān olup “Allāhu ekber, yā Ömer, Rasūl-i Ekrem şallallāhu aleyhi ve sellem senüñ ğağğkuñda itdüĝi duā-yı cemilūñ eşeri žuhūr itdi ki çehār-şenbe gicesi tā şabāğ olıncaya deĝin “Yā Rab, İslām’ı Ömer’le dîni izzetlendir.” diyü tazarru itdi. El-ğamdülillāh ol saādete vuşul müyesser oldu. Pes Ömer [123^a] Ğabbāb’a “Beni Rasūlullāh’a işāl it.” didi. Ma’iyyetle gidüp utbe-i aliyyeye yetdiler ve ğapuyı dağ itdiler. Aşğābdan ba’zı Ömer’i içerden görüp Seyyidü’l-Beşer’e haber virdiler. Fahr-i Ālem şallallāhu aleyhi ve sellem “Ğapuyı açuñ, Ömer hāyra şerre gelmedi.” diyü buyurdılar. Ömer içeri girdi, Rasūl-i Ekrem şallallāhu aleyhi ve sellem istiğbāl itdi. Nūr-ı dide-i ālem olan başar-ı envārı ile Seyyidü’l-Beşer Ömer’e nażar itdi. Çeşm-i cihān beyni te’alluĝıyla Ömer’den küfr ü şek āsarı mağvoldı. Ğalbine envār-ı imān ve irfān māl-ā-māl oldu ve buyurdu. “Ne maşlağata geldüñ, yā Ömer?” Pes Hāşşāb-ı müsteşāb vürūdundan cümle mehābeti ve şalābeti ol ĝinde zāile olup tersān ve lertzān elinden şimşiri düşüp āfitāb-ı tecelli-i Zū’l-Celāl nāgehānî şulū itdüĝinden źerre-vār şems-i ināyet-i İlāhî pertevnüñ hāk-pāyına yüz sürdü. Ve zebān-ı iftikār ile tekellüm itdi ve hezār inkisār ile müslimān olmağa geldüm.” didi. Pes Rasūl-i Ekrem şallallāhu aleyhi ve sellem buyurdu: “Yā Ömer, *Lā ilāhe illallāh* [123^b] *Muğammedün Rasūlullāh* di.” Çün Ömer ayān-ı irfān ile kelime-i şayyibe-i güyān oldu, tāt-ı kerāmet fark-ı Fārūğ’a erzānî olup hîlāt-i İslām’ı ğabūl ile zümre-i aşğāb-ı güzîne mülğak olup tamām erba’in kemāl buldı. Rasūl-i Ekrem şallallāhu aleyhi ve sellem *“الحمد لله الذي هدانا لهذا الاى السلام”*[‡] didi ve dest-i

* Vakıa, 56/79: “Ona ancak temizlenenler dokunabilir.”

† Kehf, 18/17’den nakis iktibastır: “(Resûlüm! Orada bulunsaydın) güneşi görürdün: Doğduğu zaman mağaralarının sağına meyleder; batarken de sol taraftan onlara isabet etmeden geçerdi. (Böylece) onlar (güneş ışığından rahatsız olmaksızın) mağaranın bir köşesinde (uyurlardı). İşte bu, Allah’ın âyetlerindedir. Allah kime hidayet ederse, işte o, hakka ulaşmıştır, kimi de hidayetten mahrum ederse artık onu doğruya yöneltecek bir dost bulamazsın.”

‡ Anlamı: “Seni İslam’a yönlendiren Allah’a hamdolsun.”

“Ömer’e yapışup içeri aşgâba iletirdi. Yârâna tebşir itirdi. * “ هذا عمر لقد جاءكم مسلما ” didi. İşte Ömer, size tağkılkan müslimân olduğı ğalde geldi. Hemân Çazret-i Çamza kılçup Ömer’i der-âğüş idüp cümle aşgâb şad ü hândân oldılar. Tamâm şafâlarından “Allâhu ekber” didiler. Çün Çazret-i Ömer imâna geldi. Çazret-i Rasûl’e hîşâb idüp eyitirdi ki “Yâ Rasûlallâh, lâyiğ degildür ki âyin-i bâşıl âşikâre ve dîn-i ğağ nihân ola, Lât ve Uzza kâfirler beyninde âlâniyyet ibâdet oluna. Perverdigâr-ı âlem ve rezzâk-ı benî âdem olan zât-ı bî-çüne hafiyete işâat oluna. Buyur yâ Rasûlallâh, žuhûr idelüm, aşgâb ile ğarem-i muğtereme yürüyelüm, küffârı hâk-sâre sereznîşler idüp deyrlerin yağup bütlerin [124^a] kesir idüp başlarına ateşler yağup çanlarına odlar şıkalum.” didi. Aşgâb Ömer’den bu cerâiti müşâhede idicek kuvvet-i kalbleri müstağkem olup ikdâm idüp “Çıkalum!” didiler. Fahr-i Âlem şallallâhu âleyhi ve sellem “Yâ Ömer, bu izzet, bu ğayret benim duâm eğerindendir.” buyurdu. Fi’l-ğâl Cibril nüzûl idüp “Ey Nebiyy-i Muğterem ve Rasûl-i Muazzam, cemî-i sükkân-ı semâvât Ömer’ün İslâm’ından şadümân oldu.” diyü tebşir itirdi. Hemân şemşir keşide olup aşgâbuñ muğaddemlerinde pişvâ olup ğareme teveccüh itdiler. Küffâr-ı hâk-sâr âle’l-huşûş Ebû Cehl-i pür-inkâr tamâm intizârda olup Ömer, Çazret-i Muğammed’ün serini teninden cüdâ kılup şimdi gelür mağâmında iken nâgehân “Allâhu ekber” şadâsı cihânı dutup şevketle Fahr-i Âlem ğareme teveccüh idüp Çazret-i Ömer mağâm-ı hîzmette ser-efrâz ve muğabbet-i Rasûl[ullâh’da][†] mümtâz olduğın gördüklerinde bir mertebe ru’b u havf hâşıl olup cümle küffâr şerm-sâr u sernigün oldılar.

Meşnevî:

[Fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün]
Gün gibi açdı tîğ ile fi’l-ğâl
Oldı a’dâ mükedderü’l-ağvâl

[124^b] Sünnet-i Ağmed’i idüp icrâ
Râh-ı dîn içre kılmağı ihmâl

Neşr: Tevfîk-i Rabbânî ve lutf-ı Şamedânî karîn ü yâr olup Ömer’ün âdâveti şadâkate mübeddel oldu.

Beyt:

پس عداوتها که خوش باری بود
پس خرابتها که معماری بود[‡]

Neşr: Hârâmî kalbi kuşr-ı imân gibi üstüvâr oldu. Dost yolunda her vechle cân u baş fedâ kılup ğağla bâşılı tamâm fark itmegin “Fârûğ” diyü lağab virildi. Câbir ra’iyallâhu ânıh rivâyet ider ki “Biz bir gün Rasûl-i Ekrem şallallâhu âleyhi ve sellem ile

* Anlamı: “İşte Ömer, Müslüman olarak geldi.”

† Burası derkenardadır.

‡ Anlamı: “Nice düşmanlıklar vardır ki yardım ve dostluktur. Nice harabeler vardır ki bayındırlıktır.”

mücâleset itmiş idük. Buyurdı ki “Şimdi size ehl-i cennetden bir kimesne şulû ider, nażar idüñ.” Çazret-i ʿÖmer žuhûr itdi.

Beyt:

[Fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilün]

Şemʿ-i firāvân şebistân-ı ʿadel

Micmere-süzân gülistân-ı ʿadel

Çaşre dek o pâdişah-ı muğterem

Resm-i ʿadâletle olupdur ʿalem

Neşr: Ebû Saʿîd el-Ĥudrî raʿiyallâhu ʿanh rivâyet ider ki “Faĥr-i ʿÂlem şallallâhu ʿaleyhi ve sellem buyurur “Hiçbir peygamber yoğdur illâ anuñ ehl-i semâdan iki veziri ve ehl-i arzdan iki veziri vardur. Benim daĥı ehl-i semâdan vezirim Cebrâʿil ve Mikâʿil ve zemîn ehlinden vezirim Ebû Bekr ve ʿÖmer’dür.” buyurdı. Ve daĥı [125^a] buyurdı ki “Eger ben mebûs olmayaydım, ʿÖmer peygamber olurdu.”

Nażm:

[Feʿilâtün mefâʿilün feʿilün]

Didi Şâh-ı Resûl olaydı ʿÖmer

Gelse bir daĥı ĥalqa peygamber

Kim odur zeyn-i mescid ü miğrâb

Yâr-i şânî-i güzide-i aşğâb

Neşr: Ve Çazret-i Risâlet-Penâh “Umum sâlîfe-i muğaddîslerinde mülhem bi’z-zunûb kimesneler vardur. Benim ümmetimde daĥı varsa ʿÖmer’dür.” Yañî ʿÖmer’üñ muğaddîslerden olması muğarrer ve muğağğaçğdur. Ve daĥı buyurdı ki “Çağğ-ı lisân ʿÖmer üzre tekellüm ider. Yañî ģurb-ı ferâʿize vâşıldur, dimekdür. Ve daĥı buyurdı “ʿÖmer bir meslege sâlik olmaz, illâ şeyşân fecc-i âĥire yañî ģayr-ı şariğe gider ve sâye-i ʿÖmer’den şeyşân firâr ider. ʿÖmer olduğı mağalde ģarâr itmez.” diyü Çazret-i ʿÖmer’i tezkiye buyurmuşlardur.

Nażm:

[Fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilün]

Nûr-ı Ĥudâ olmağ ile ol güzîn

Sâyesine diyüler olmaz ģarîn

Taĥt-ı şalâbetde şeh-i dâd-ger

Bâğ-ı ʿadâletde gül-i bâr-ver

Neşr: Ve İbn-i ʿÖmer raʿiyallâhu ʿanhümâ rivâyet ider “Bir gün Rasûl-i Ekrem şallallâhu ʿaleyhi ve sellem mescid-i münife dâĥil oldılar. Ebû Bekr ile ʿÖmer iki câniblerinde olduklarında maʿiyyetle girdiler. Buyurdılar ki “Yevme’l-ģiyâmet bu üslûb

üzre ba’s oluruz. Ya’ni [125^b] sözünden müfârağat itmez. Söz kemâl-i şurb-ı müddete ve tamâm ittigâd-ı ma’nevî ve muğabbete işâret buyurdılar. Ve bir kerre Çazret-i ‘Ömer gac ile ‘umre itmegi istizân itdiler, Fahr-i ‘Âlem icâzet virüp “Bizi da’î yâ ‘Ömer, du’adan unutm.” diyü buyurdılar. Ebû Hüreyre ra’iyallâhu ‘anh Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Çazretlerinden naql idüp buyurur ki “‘Âlem-i rü’yâda cennetde şâfi zehebden bir şaşr-ı refî müşâhede itdüm. Su’âl itdüm ki bu şaşr kimüñdür, cevâb virdiler ki evlâd-ı ‘Arab’dan bir kimesnenüñdür. Ben evlâd-ı ‘Arab’danum, kimüñdür, didim. Didiler ki Çureys’den bir kimesnenüñ. Ben Çureysiyüm, kimüñdür, didim. Didiler ümmet-i Muğammed’dan bir kimesnenüñdür. Ben Muğammed’üm, bu şaşr kimüñdür, didim. ‘Ömer bin el-Ĥaşşâb Çazretlerinüñdür, didiler. Ve “Yâ ‘Ömer şaşruñ civârında bir câriye gördüm tevâzî ider, naşar murâd idindim. Senüñ ‘izzetüñü tezekkür idüp baķmadım.” didükde ‘Ömer ağladı. “Bi-ebî [ente] ve ümmî yâ Rasûlallâh, saña da mı ‘izzet iderüm.” didi.

Meşnevî:

[Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

Mülk-i ‘adlün mir-i sulşanı ‘Ömer

Dîn-i gâķķuñ seyf ü burhânı ‘Ömer

Fazl u dâniş çeşmesinüñ menba’ı

Luşf u cüduñ ma’den ü kânı ‘Ömer

[126^a]

Neşr: Ve Çazret-i ‘Ömer ra’iyallâhu ‘anh buyurur: “Kelâm-ı Rabb-i Mecid üç ĥuşuşda benim re’yime muvâfiķ nüzül itdi. Evvelen **“وَأَتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى”* “ya’ni maķâm-ı İbrâhim’i namâzgâh ittigâz idinüñ, diyü temennî itdüm. Çak Te’âlâ †*“وَأَتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى”* inzâl itdi. Ve şâniyen “*Yâ Rasûlallâh, lev gicabtü ümmehâtü’l-mü’minîn li ennehü liyedĥule ‘aleyke’l-birri ve’l-fâcir.*” Ya’ni n’olaydı ezvâc-ı kirâm gicâb-ı ser-â-perde ittigâz idelerdi. Zirâ cenâbuña berr u fâcir ve şâlig ü şâlig mürâca’at ider iğtirâz evlâdur, didim. Pes Çak Te’âlâ âyet-i gicâbı inzâl itdi. Ve şâlişen ümmehât-ı mü’minîn mâbeynlerinde ĥilâf ve iĥtilâf vâķi olup nev’an Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem cānibine ĥâşıra virdiler. Çur’ân-ı ‘Azim’de beyân olunduğı üzre Mâriye-i Kıbşî’yeye meyl itdüklerinde Çafşâ ve ‘Aişe’ye külli gayret çekdiler. Ol esnâda ‘Ömer ra’iyallâhu ‘anh buyurur ki “*Le-tekfüfenne ‘an Rasûli ve li-yübeddilennehullâhu ĥayran minkünne.*” Ya’ni Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Çazretlerine cefâyı mütezammın ķavl-i fi’lden ferâğat [126^b] idüñ, yâĥud Allâhu Te’âlâ sizden da’î ĥayırlu

* Bakara, 2/125’ten nakis iktibastır: “Biz, Beyt’i (Kâbe’yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim’in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail’e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için evimi temiz tutun, diye emretmiştik.”

† Bakara, 2/125’ten nakis iktibastır: “Biz, Beyt’i (Kâbe’yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim’in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail’e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için evimi temiz tutun, diye emretmiştik.”

hâtunlar iğsân idüp sizi tebdil ider, didim. Fi'l-gâl bu edāya muvâfiķ ve bu ma'nāya muşābık * “إِنْ طَلَّقَكَ أَنْ يُبْدِلَهُ أَرْوَاجًا خَيْرًا مِنْكَ مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ” buyurdu. Ve İbn Mes'ud ra'iyallāhu 'anh rivāyet ider. “Mā zilnā e'izzet^{en} münzū esleme 'Ömer.” Ya'nî biz 'izzetde olmaķdan zā'il olmaduk, 'Ömer İslām'a geleden beru. Rasūl-i Ekrem šallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur: “'Ömer'e buğz eyleyen hemān baña buğz eylemişdür ve her 'arefe gicelerinde hāššaten 'Ömer ile Çak Te'ālā hālķa mübāhāt ider. Benim bendelerimde 'Ömer gibi ķulum var.” buyurur. Hîlāfetlerine Çazret-i Ebū Bekr'ün vefātı günü icmā' olmuşdur. Cemādie'l-āhîrenün 'aşr-i āhîrinde hicretün on üçünde vākî' olmuşdur. 'Alî, 'Ömer'ün fazlına ve 'ilmine iķrār itmişdür. Altmış üç yıl mu'ammer oldı. Müddet-i hîlāfeti on yıl ve nısf seneden ziyāde olmuşdur. Hâteminün nakşı “Kefā bi'l-mevti vāi'z^{an}, yā 'Ömer”[†] idi. Vefātı Ebū Lü'lü' nām naşrānünün 'adāvet-i dîniyyesi ile mübārek başlarına ve ğayrı yerine şabāĝ namāzını edā [127^a] iderken hānçer ile üç kerre ta'n itdüğinden olmuşdur. Mübārek Zi'l-Ğicce'nün o āhîrinde hicretün yigirmi üçünde ba'de's-şā'n bir gün bir gice ğayātda olup rûĝ-i pāki āşiyāne-i Çazret'e pervāz itmişdür. Namāzını Şüheyb ķılmışdur. 'İnde'n-Nebî šallallāhu 'aleyhi ve sellem defn olunmuşdur. Ra'iyallāhu 'anh.

Beyt:

[Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

Artura raĝmetini Çazret-i Çak

Virdi İslām'a 'adl ile revnāk

Sayfa | 1111

Neşr: Şemāyil-i şerifleri 'Abdullāh bin 'Ömer'den mervîdür. Buyurur, beyāz idi, hūmreti ğālib idi. Ğadd u ķāmeti şavil idi, şol eliyle şāĝ ķulaĝını ahz idüp feres üzre ķā'im şururdu. Ke-enne at üzerinde hālķ olunmuş gibi ziyāde cesim idi, 'arızlarında hîffet vār idi, ğāyetde mehîb idi. Hîlāfeti zamānında eşrāf u eknāfda dört biñ mescid binā olunmaķ müyesser oldı ve dört biñ künye-i küffārı hedm itdi. Dîn-i İslām'a tamām 'izzet virdi.

Nażm:

برباد رفت خرمن کفار خاکسار

چون درکشید حجر آتش فشان عمر

خورشید دین با اوج کمال ان زمان رسد

کاند اخت سایه بر سرا سلامیان عمر‡

Neşr: İbnü'l-Enbārî rivāyet ider ki bir gün 'Ömer ra'iyallāhu 'anh [127^b] Rasūl-i Ekrem Çazretinün yanında idi. İttifaķ Hāššāb buyurdu ki “Yā 'Ömer, keyfe ğālūke izā

* Tahrim, 66/5'ten nakıs iktibastır: “Eĝer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bākire eşler verebilir.”

† Anlamı: “Ey Ömer, nasihatçı olarak ölüm yeter.”

‡ Anlamı: “Hz. Ömer, ateş saçan kılıcını çekince başlarına küller dökülesice kâfirlerin harmanı rüzĝara savruldu. Hz. Ömer, müslümanların başına gölgesini düşürdüĝünde dinin güneşi en zirveye çıktı.”

câ’eke melekânü’l-ğabri Münker ve Nekir esvedân ezreğân.” Ya’ni ğâlũñ nice olunur yâ ‘Ömer, ğabirde ğaçan Münker ve Nekir geleler ki gözleri gökdür ve yüz[leri]* siyâhdur ve şûretleri ra’de beñzer. Arzı şağ iderler ve başarları berğ-vâr leme’ân ider. ‘Ömer ra’eyallâhu ‘anh eyitdi. “Yâ Rasûlallâh, ol ğinde benim aqlum kemâkân başumda olur mı?” Ğazret-i Rasûl “*Ne’am*” buyurdi. ‘Ömer eyitdi “İnşâ’llâhu Te’âlâ iş âsândur, ben anlara kifâyet iderüm. Fahr-i ‘Âlem buyurdi “‘Ömer muvaffağdur.” Ğattâ ğikâyet olunur ki ba’de’l-vefât ‘Ömer’i ba’zılar rü’yâda gördiler ve bu ma’nâdan istifsâr itdiler, cevâb virdiler ki Münker ve Nekir geldiler “*Men Rabbûke ve men nebiyyûke.*” didiler. Hemân bir elimle Münker’i ve bir elimle Nekir’i mağkûm aħz itdüm. Vallâhi sizleri şimden soñra terk itmem, tâ baña Rabbinüz kimdür, cevâb virmeyince. İkişi daħı tezarru’ itdiler. “*Zurnâ yâ Emir!*” didiler. Rağm idüp yine kendi ğallerine terk itdüm. Bir rivâyetde daħı [128^a] “Sizler elimden hâlâş olmazsınız tâ mağâmuñuz ğandedür, haber virmeyince.” didim. Cevâb virdiler ki “Yâ Emir, mâbeyn beş yüz yıllığdur.” Ben daħı cevâb virdim ki “Siz beş yüz yıllığ yoldan geldüñüz, perverdigârı ferâmuş itmedüñüz. Ben hâd henüz dünyâdan munfaşıl oldım, mâbeyn iki hâtvadur, unudmağ münâsib midür?”

Faşlü’l-Ħişâb’da İbn-i ‘Abbâs rivâyet ider ki Ğazret-i ‘Ömer zamânında fetğ-i memalik-i kebire ve Medâyin-i keşire vâkı’ olup hâzâ’in ve defâ’in vâfire getürdiler. Ğazret-i ‘Ömer gelen mâli mescidde tevzi’a şürü’ itdi. Evvelen Ğasan bin ‘Alî ra’eyallâhu ‘anha tebdür itdi. “Yâ Emire’l-Mü’minin, bize de mâldan ğişşe vir.” diyü şaleb itdi. Ğazret-i ‘Ömer “Mergâbâ yâ ibni Rasûlallâh” ve kerâmet buyurup biñ sikke virdi. Ve Ğüseyn bin ‘Alî geldi, kezâlik anlara daħı biñ sikke iğsân itdi. Ba’dehü ‘Abdullâh bin ‘Ömer ra’eyallâhu ‘anhümâ daħı ricâ itdi. Beş yüz sikke buyurdi. Pes su’âl itdiler ki “Ben cihâd ve ğazâda şimşir-i âbdâr ile niçe küffar-ı hâk-sâr ğatlı itdüm, ol anda Ğasan ve Ğüseyn Medîne’de [128^b] lu’b ve bâzide idiler, anlaruñ her birine biñ sikke virdüñ, baña beş yüz sikke virdüñ.” didi. Ğazret-i Fârûğ ra’eyallâhu ‘anh eyitdi “Yâ ‘Abdullâh, sen anlara mu’âdile ve muğâbeleye liyâğatüñ yoğdur. Anlaruñ pederi ‘Alî’dür, vâlideleri Fâşima’dur ve cedleri Ğabib-i Ekrem Muğammed Muşşafâ’dur ve ceddeleri Ħadice-i Kübrâ’dur ve ‘amleri Ca’fer-i Şayyar’dur ve ‘ammeleri Ümmühânî’dür ve şayıları İbrâhim bin Rasûlullâh’dur ve deyzeleri Ruğiyye ve Ümmü Ğülsüm’dür ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem kerimeleridür. Sen de bunlaruñ gibi ağârib getür, ğişşeyi tamâm al.” diyü cevabdan soñra ‘Abdullâh müteselli olup ğismete râzı oldılar. Bu mükâleme ve muğâbele Ğazret-i ‘Alî sem’ine vâşıl olup tamâm şafâ kesb itdi ve buyurdi “Ben işitdüm, Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem “*‘Ömer, sirâcu ehli’l-cenneti ve nûru’l-İslâmi.*” Ya’ni ‘Ömer çerâğ-ı ehl-i cennetdür ve nûr-ı İslâm’dur. Çün bu ğadîşi Ğazret-i ‘Alî’den ‘Ömer nik sîrete Hasaneyn-i Marziyeyn nağl itdiler. Ve ‘Ömer ra’eyallâhu ‘anh oğlu ‘Abdullâh’a emr itdi. Eyitdi “Devât u ğalem ve kâğıd [129^a] iğzâr eyle ve yaz: *Bismillâhi’r-rağmâni’r-rağim*, ğadîşini Seyyid-i Eşbân “*Ehli’l-cennete ‘an ebihimâ ‘aliyyün ‘an ceddihimâ Rasûlullâhi şallallâhu ‘aleyhi ve selleme innehü ğale, ‘Ömeru sirâcü ehli’l-cenneti ve nûru’l-İslâmi.*” Ve buyurdılar “Ey püser, bu varağayı ğıfz

* Bu ek derkenardadır.

eyle! Vefât eyledükde şadrıma ço, tâ ki Çak dergâhına bu şahâdet ve bu varağa birle vâsıl olam." *Enisü'l-Münkati'in* nâm kitâbda buyurur. Çün "Ömer vefât itdi, vaşiiyet itdüğü gibi itdiler. Şabâğ kabri üzre bir hat buldılar ki "*Şadaqâ ve şadaqa ebühümâ ve şadaqa ceddühümâ inne Ömera raëiyallâhu anhü nûru'l-İslâmi ve sirâcü ehli'l-cenneti.*"* ve Gazret-i "Alî baña eyitdi: "Yâ Ömer, Çak Te'âlâ kabrünü münevver kılsun, dine izzet virmiş idüñ ve te'yid idüp dini kavî kılmış idüñ vâsiqâhu ilâ Muğammedⁱⁿ ve şağbihî." buyurdu. Raëiyallâhu anhüm ecma'in.

Faâl-ı Şalîs

Câmi-i Qur'an, menba-ı gayâ ve imân, mihr-i sipihr-i hilâfet, der-i çarh-ı salşanat-ı Gazret-i "Osmân-ı Zî'n-Nüreyñ evşâf-ı beyânındadır ki Gazret-i "Osmân bin "Afvân Ebu'l-"Aş bin Emîr bin [129^b] "Abdi's-Şems bin "Abdi'l-Menâf raëiyallâhu anh Rasûl-i Ekrem şallallâhu aleyhi ve sellem ile "Abdü'l-Menâf'da neseb^{en} cem' olup zümre-i sâbikeyndendür ve hicret itmişdür ve laqabı Zî'n-Nüreyñ'dür. Zîrâ Fahr-i "Âlem'ün şallallâhu aleyhi ve sellem evvelen kerîmeleri Ruqiyye Gazretlerini nikâğlanup Çabeşeyle hicret itdi. Yine gelüp Medîne'ye hicret itdi. Bedir gâzâsına gitdüklerinde Rasûl-i Ekrem şallallâhu aleyhi ve sellem Medîne-i Münevvere'de tenbîhleriyle Ruqiyye hasta olduğına binâ^{en} kaldı. Bi-gikmetillâh Ruqiyye rağmetullâha intikâl eyledi. Rasûl-i Ekrem şallallâhu aleyhi ve sellem "Osmân'ün gâneyim-i Bedr'den gişşe ve seheminî ta'yin eyledi, sa'âdet ile seferden geldükde şaniyen kerîmeleri Ümmü Gülsüm'ü virdiler. İki nûra vâsıl oldu.

Nażm:

[*Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün*]

Dürr-i dilârâ-yı seğâb-ı gayâ

Câm-ı muşaffâ-yı şerâb-ı şafâ

Mağrem idüp anı şeh-i enbiyâ

Virdi aña iki dürrini behâ

Oldı bu vech ile o gerdün cenâb

Câmi-i envâr-ı meh ü âfitâb

Neşr: İmâm-ı Çasan buyurur: "Aşr-ı Âdem'den ol ana gelince bu izzet ümemden bir kimseye olmamışdur. [130^a] illâ "Osmân'a oldu. Ümmü Gülsüm vefât itdükde Fahr-i "Âlem buyurdu: "Eger üçüncü kızım olaydı anı dañı virirdüm." Ve ba'd-ı vefât-ı "Ömer ittifağ-ı aşğâb ile serir-i hilâfete Gazret-i "Osmân cülüs itdi. Hicretün yigirmi dördünde mâh-ı muğarremün ol güninde bi'at itmişlerdür. On bir yıl ve on bir ay hâlîfe olmuşdur. Şekl-i cemîli vasaşü'l-kâme ve gûsnü'l-vech ve kebirü'l-ligye ve beyâzü'l-levn olup iki omuzları ba'd ve beşeresi laşif idi. Eshiyâdan olup Gazve-i Tebük ki ceys-i aşere

* Anlamı: "Onlar; babaları, dedeleri, Hz. Ömer'in İslam'ın nuru, cennet ehlinin lambası olduğu konusunda doğru söylediler."

dimekle maʿrûfedür, üç yüz deveyi fi-sebîllillâh cemîʿ çulları ve sâyir levâzımı ile taşadduk ve infâk itmişdür. Ve otuz beş biñ dirhem teber ile biʿr-i Rûmeʿyi iştirâ idüp Medîneʼde muhâcirin ve enşâra vaqf itmişdür. Ve bir rivâyetde dañı yedi yüz elli deve ve yedi yüz vaqiyye flori getürdi. “Yâ Rasûlallâh, ğazâya şarf it.” diyü tazarruʿ idüp bu semtle iki kerre cenneti Rasûlullâhʼdan iştirâ itmişdür. [130^b] “Ve şimden soñra ʿOsmânʼuñ ğünâhı kitâb olunmaz.” diyü buyurulmuşdur.

Nażm:

[Fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilün]

Pâdişâh-ı mülk-i rûğânîdür ol

Mağzen-i esrâr-ı Raĝmâniʼdür ol

Cenneti almış Ğudâʼdan bi-gümân

Aña müştâk iken erkân-ı cinân

Neşr: Ve ğâyet de mütevâziʿ olup dört yüz kóle mâlik iken ğâh ve bi-ğâh bâzârdan heyme alup mübârek başunda getürürdü. “Yâ Emireʼl-Müʿminin, niçün böyle idersin?” diyene “Kendümi tecrîbe iderin.” diyü cevâb virirdi. Ğâfız-ı kelâmullâh ve Câmîʼ-ı Qurʿân olup kemâl-i ğayâ ile mevşûf idi. Ğazret-i ʿÂişe rivâyet ider raēiyallâhu ʿanhâ “Bir ğün Ğazret-i Rasûl-i Ekrem şallallâhu ʿaleyhi ve sellem meclis-i şeriflerinde oturup pâ-yı şerifi ziyâde küşâde idi. Ebû Bekir ve ʿÖmer istizân itdükde Rasûl-i Ekrem şallallâhu ʿaleyhi ve sellem tâʿyir-i vuzuʿ itmediler. Ammâ Ğazret-i ʿOsmân istizân itdükde şiyâbını irhâ idüp tesettür buyurdılar ve her cânibini örttüler. Üslûb-ı maʿhûddan baʿdeʼl-meclis suʿâl itdüm. Buyurdılar ki “اللااستحي ممن يستحي منه ملائكة الرحمن” yaʿni “Ğicâb itmeme şol kimesneden ki Raĝmânullâhʼuñ melekleri andan [131^a] ğicâb iderler.”

Meşnevî:

[Feʿilâtün mefâʿilün feʿilün]

Eyledi anı ol kerim ü raĝim

Ğüsn-i Ğalğ ile ğalim ü selim

Utanırdı anuñ ğayâsından

Yatduĝı yiri Ğağ cinân itsün

Ola dârüʼs-selâm içinde muĝim

[Cümle kerrübiyân-ı ʿarş-ı ʿazîm]*

Neşr: Ve Şalĝa raēiyallâhu ʿanh rivâyet ider ki “Rasûl-i Ekrem şallallâhu ʿaleyhi ve sellem buyurur. “لكل نبي رفيق في الجنة ورفيقي عثمان” yaʿni “Her peyĝamberüñ bir refiği vardur, benim refiğim cennetde ʿOsmânʼdur.” Ve duʿâ-yı cemiline mażhar kıilup buyurmışdur.

* Bu dize derkenardadır.

“غفرالله لك يا عثمان ما قدمت وما اخترت وما اسررت وما اعلنتوما هوكان الي يوم القيمة” ya'nî “Allāhu Te'ālā seni yarlığasın yâ 'Osmân, her gâlde ve her zamânda rûz-ı cezâya dek i'lân ve isrâr olunan zûnûbdan ve te'kaddüm ve te'ahhûr eyleyen esâmdan.” dimekdür.

Çikâyet olunur ki Ruqıyye Çazreti zamânında üç yüz câriyeye mâlik idi. İttifâk bir gün 'Osmân'ı tenhâda bir câriye ile mülâ'abe eyledügin gördi. Çazret-i 'Osmân gıcâb ve gayâ itdi. Ruqıyye ra'eyallāhu 'anhümâ şabr itmeyüp Fahr-i 'Âlem'e şikâyete gelüp bükâ itdi. Sulşân-ı Güzîn “Sebeb buña nedür, yâ Ruqıyye?” didükde kışşa-i ma'hûde' beyân itdi. [131^b] Rasûl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu “Yâ Ruqıyye, Allāh ve Rasûlullāh rızâsın isterseñ var yüzüñi 'Osmân'ın kademine vaz' idüp rızâsın şaleb eyle. Tağkıkân sükkân-ı semâvât benimle iftihâr ider, ben 'Osmân'la iftihâr iderüm.” Pes Ruqıyye müteğayyire olup “Eger vâlidem Çazret-i Hâdîce gayâtda olaydı babam Rasûl-i Ekrem yanında i'tibârum olurdu.” diyü mağzûn evine teveccüh itdi. Sa'adethânesine geldükde 'Osmân'ın aynen ve nâlişen işidüp kapu fercesinden nażar itdi. 'Osmân mübârek başın secdeye kômuş bükâ ider. Tazarru' ider ki “Yâ Rabbe'l-'izze, Çabîb'üñi baña gâeab-nâk itme, ben küstahlık itdüm. Aña dâmad olmağ şerefini bilüp kerimesin ri'âyet itmeyüp hâşırım kesr itdüm.” Ruqıyye bu gâleti müşâhede itdükde qalbi nerm oldu ve gâeabı sükûn buldu. Kapuyı dağ itdi, 'Osmân fetğ-i bâb itdi, murâd idindi ki der-âgûş idüp şaleb ide. Ruqıyye râziye olmayup babamuñ vaşiyetini icrâ ideyin diyüp ve pây-ı Çazret-i 'Osmân'a rüy-ı mâlîde oldu. Bu edebi 'Osmân ra'eyallāhu 'anh gördükde ağlayup bu ni'mete [132^a] şükrâne üç yüz câriyeyi âzâd eyledi. Pes bu mu'âmeleyi Rasûlullāh işitdi, şâd u hândân oldu. Bu esnâda Cibrîl nüzûl idüp Bâr-i Te'âlâ'dan tuğfe-i selâm edâ ve teslîm itdi. Ve Rabbü'l-'alâ buyurdu “Çünkü 'Osmân cevâriyi i'tâk itdi. Mağzâsınuñ rızâñı şaleb oldu, müjde olsun ki ben 'Osmân'dan qalemi ref' itdüm, aslâ hefevât ve zellâtn yazmam ve 'ahd itdüm ki yevmü'l-kiyâmet su'âl ve gesâb itmem ve anuñcün mizân vaz' itmem, tâ ki kâffe-i enâm senüñ celâlet şânuñi ve tamâm rif'at ü qadrüñi müşâhede itsünler.

Ve şiyâm u kıyâm ve 'ibâdet ü tilâvet-i Qur'ân pişe ve 'âdeti idi. Çattâ ifşârı şerbet-i şehâdet ile oldu. *Faşlü'l-Hîşâb*'da Muğammed Pârsâ buyurur: Vaqtâ ki 'Osmân ra'eyallāhu 'anh Medîne-i Münevvere'de kendi hânesinden muğâşara olunup a'dâ aña hücum itdi, aslâ ifşâr itmedi. Şerbet-i şehâdete muntazır oldu. Çazret-i 'Alî kerremallāhu veche İmâm Çasan'ı bir kâse şerbetle irsâl itdi ve istifsâr buyurdu ki “Eger câ'iz olursa a'dâsına muqâbele idüp [132^b] kendilere nuşret idelüm.” İmâm Çasan gelüp şerbeti şunup ve istifsâr itdükde cevâb-ı bâ-şavâb buyurdu ki “Ben Peyğamber Çazretini vâkı'anda gördüm, baña buyurdu. Yâ 'Osmân, eger muqâbele iderseñ nuşret bulursun ve eger muqâbele itmezsen belâya şabr idüp teslîm-i kazâ idersin. Bu gice bizümle ifşâr idersin. Ben Rasûl ile ifşârı ihtiyâr itdüm.” didi. Ve dört yüz pür-silâğ gulâmı var idi. Ve buyurdu “Her kim silâğın izhâr itmezse ve kılcın çekmezse mâlumdan âzâd olsun ve benüm için müslimânlar qanı şaçılmasun.” didi. Ve Çazret-i Çasan isti'zân itdi. “İcâzet vir, kıtâl idelüm.” didükde aña dañı “Ey oğul, var hâneñüze guzürda ol, Çakğ'ın tağdiri her ne ise žuhûr ider.” buyurdu. Rivâyetdür ki yevmü'l-cum'a Zî'l-Çicce'nüñ on sekizinde

seksen üç yaşında idi. A’dâ hücum itdüklerinde tilâvet-i Qur’ân idüp “فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ” âyet-i kerîmesin tilâvet iderken kâse-i gîsâm-ı a’dâdan şerbet-i şehâdeti nüş itdi ve Bâkî’de dem-i âlûd libâsıyla [133^a] bir bostânda defn itdiler. Ra’îyallâhu ‘anh.

Meşnevi:

[Müfte’ilün müfte’ilün fâ’ilün]

خلد برین نشیمن عثمان با حیاست

جنات عدن مسکن عثمان با حیاست

شمعی که روشنیست نسیان جان او

نور درون روشن عثمان با حیاست

خصم خدا و خصم رسولست خصم خویش

ان پی حیا که دشمن عثمان با حیاست†

Ĥuld-ı berin menzîlidür ‘Osmân’uñ
Cennet-i ‘Adn meskenidür ‘Osmân’uñ

Āfitâb-ı cihân pertevdür ‘Osmân’uñ‡
Mâh-ı münîr rûşenidür ‘Osmân’uñ

Fa’îl-ı Râbî

Şehriyâr-ı velâyet ü kerâmet, sulşân-ı serîr-i hîlâfet, hâtime-i cerîde-i ‘adâlet, bânî-i mebânî-i velâyet Çazret-i ‘Alî bin Ebî Şâlib’uñ evşâfı beyânındadır ki Çazret-i ‘Alî bin Ebî Şâlib bin el-Muttalib bin Hâşim bin ‘Abd-i Menâf el-Çureşiyü’l-Hâşimiyü ibni ‘Ammî’n-Nebî şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Rasûl-i Ekrem ile cedleri ‘Abdü’l-Muşşalib’de cem’ olur. Ve vâlidesi Fâşîma binti Esed bin Hâşim bin ‘Abdi Menâf’dır. Muhâcîrîndendür. Çayât-ı Rasûl de Medîne-i Münevver’e de müteveffâdur ve ‘Alî sekiz yaşında îmâna gelmişdür. Emîr-i Mü’minîn ‘Osmân ra’îyallâhu ‘anh intikâlinden üç gün soñra hicretüñ otuz beşinde Zî’l-Çicce’de bî’at [133^b] olındı. Ser-çeşme-i fütüvvet ve velâyet ve zülâl-i ğavz-ı hidâyet ve kerâmet olup zât-ı kerîmü’ş-şânı Ĥalîfe-i Rasûl olmuşdur.

Beyt

[Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

* Bakara, 2/137’den nakis iktibastır: “Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa doğru yolu bulmuş olurlar; dönerlerse mutlaka anlaşmazlık içine düşmüş olurlar. Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir.”

† Anlamı: “Huld-i Berin ve Aden Bağları haya sahibi Hz. Osman’ın evi ve meskenidir. Canların yatak odasını aydınlatan mum, haya sahibi Hz. Osman’ın içinin nurudur. Haya sahibi Hz. Osman’a düşman olan hayasız, kendine, Hz. Peygamber’e ve Allah’a düşmandır.”

‡ Bu dizede vezin aksamaktadır.

شير خدا صف نكن و روز و جنك

پنجه زن سينه ببر و پلنك*

Žerre kadar zür ne döymez zemîn

Böyle gerek zür hezâr âferîn

Neşr: Sa’d bin Ebî Vaqqâs rivâyet ider “Rasûl-i Ekrem şallallâhu âleyhi ve sellem buyurdu “يا علي انت مني و انا “ya’nî “Yâ ‘Alî, sen baña Hârûn mesâbesindesin Mûsâ’ya niteki Hârûn Mûsâ birâderidür ve her gâlde mu’în u žahîrdür. Sen dañı baña tamâm iħtişâs üzre izhâr-ı dîn-i İslâm’da mu’âvenetüñ olmışdur. Nihâyet Hârûn, peygamberdür ammâ sen degilsün. Zîrâ benden soñra peygamber gelmez.” diyü buyurdu.

Ve Berâ ibn ‘Azîb rivâyet ider, şallallâhu âleyhi ve sellem buyurur. “يا علي انت مني و انا “منك” ya’nî “Yâ ‘Alî, sen benden ve ben sendenüm.” diyü kemâl-i iħtişâs ve muğabbet-i izhâr itmişdür. Ve dañı Çazret-i Fâşîma ra’iyallâhu ‘anhümâ ħişâb itdi “يا فاطمه ان الله تعالى اطع “علي اهل الأرض فاختار منها رجلين احدهما بعلك والأخر ابوك [134a] şallallâhu âleyhi ve sellem ve ra’iye ‘anh. Ya’nî “Yâ Fâşîma, Allâhu Te’âlâ sükkân-ı zemîne benim ‘aşrîmda nażar-ı ħâşla nażar itdi. Ehl-i arzdan iki kimesne iħtiyâr itdi. Bir senüñ zevc-i kerîmüñ ‘Alî’dür ve biri dañı babañdur.” buyurdu. Ve Çazret-i Rasûl-i Ekrem “يا علي خلقت انا و انت من شجرة” ya’nî “Yâ ‘Alî, sen ve ben bir şecereden maħlûğ olmışuzdur. Ben ol şecerenüñ aşlı ve bîñı ve sen fer’i ve şâñı mesâbesinde olup Çasaneyn-i Marziyeteyn ol şecere-i kerâmet-i âşâruñ şemereleridür. Eger yâ ‘Alî, benim ümmetim gündüz şâ’im ve gice kâ’im olup envâ’-ı ‘ibâdet ve şâ’ata iştiğâl üzre olup ammâ saña nev’-i buğz üzre olsalar yevmü’l-ķiyâmet a’mâl-i ma’rûfeleri ħayr-i ħabûlde olmayup her vechle ‘ikâb-ı nâr-ı cehennem ile ‘azâb-ı elime idhâl ve işâl muğarrerdür.”

Ve İmâm-ı Tirmizî rivâyet-i mu’tebere ile İbni ‘Ömer ra’iyallâhu ‘anhümâdan rivâyet ider. Bir gün Rasûl şallallâhu âleyhi ve sellem aşgâb mâ-beyninde uħrevî muğabbet ve meveddete tergîb idüp birbiriyle uħuvvet ma’nâsını tağķik [134b] ve ta’yîn buyurdu. İttifâğ Çazret-i ‘Alî ħağķında te’ħîr vâķı olup ihvândan bir kimesne ile ma’nâ-yı şeref-i fezâ-yı uħuvvet müyesser olmaduğına mağzûn ve ħamnâk olup ‘Alî’nüñ mübârek gözleri nâmnâk oldı. Rasûl-i Ekrem şallallâhu âleyhi ve sellem ħüzn-i ‘Alî’ye vâķıf olup sebebin istifsâr buyurduğda “Yâ Rasûlallah, beyne’l-aşgâb ve’l-ağbâb ħişâb ile Nebiyy-i Mükerrrem buyurup bendeñize iltifât buyurmaduñuz. Bî-iħtiyâr inkisar-ı derûn žuhûr idüp kûze-i çeşmim pür-âb oldı.” Faħr-i ‘Âlem şallallâhu âleyhi ve sellem ‘Alî’yi der-âğuş idüp “يا علي انت اخي في الدنيا والأخرة” ya’nî “Yâ ‘Alî, sen benim hem dünyâda hem âħiretde eħ-i ‘azîzimsin.” buyurup tesliyet itdi. Ve çünki ħalb-i pür-şafâsı bu iħtişâs-ı ħâş ile ħâbil-i ħabûl-i feyż-i İlâhiyye ve mevrid-i vâridât-ı Rabbâniyye olduğda Rasûl-i Ekrem şallallâhu âleyhi ve sellem “انا مدينة العلم والحكمة و علي بابها” buyurdu. “Ben ‘ilm ü ħikmet şehriyüm ve ‘Alî ol

* Anlamı: “Allah’ın aslanı, safları kıran ve savağ günü panter ve kaplanın göğsüne pençe atan.”

şehrûñ kapusıdır.” Niteki şehir, cemiñ levâzım-ı beşeriyye-yi cāmî’dür. Kezâlik Çabîb-i Ekrem şallallâhu âleyhi [135^a] ve sellem, cümle ÷ulüm ve ma’ârif-i rûgânî ve cismânî şerî’at ve şarîkat ve gâkîkati cāmî ve gâvidür.

Beyt:

فان من جودك الدنيا و ضرئها
ومن علومك اللوح والقلم*

Neşr: Yañî “Yâ Muğammed, sen tağkîk-i mazhar-ı cūd-ı cevād-ı gâk ve menba’-ı feyz-i feyyâz-ı muşlak olmağla “*Levlâke levlâk lemâ hâlaqtü’l-eflâk.*” gasebiyle senüñ iğsânuñdan žuhûra gelmişdür. Dünyâ ve mâfihâ ve âhîret dañı ÷ulüm-ı bî-pâyânuñdan ba’zıdır. Levğ ü Kalem’de olan ÷ilm [dañı ma’lûmuñdur.]† Zîrâ Levğ ü Kalem’de ÷âlem-i kevn ü fesâd müte’allîk-i hâvâdiş rûzgârı “يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ” sırrını izhâr için ibtidâ’-i ÷âlemden intihâsına varınca olan âgvâle müte’allîk olan kazâ ve kader şü’ünâtı beyân olunmuşdur. Ammâ Çabîb-i Ekrem şallallâhu âleyhi ve sellem Çazretlerinüñ levğ-i dili mażhar-ı envâr-ı uhdiyyet ve maşdar-ı âşâr-ı şamadiyyet olup ÷ulüm-ı İlâhiyye ve ma’ârif-i Rabbâniyye-i gayr-ı müntenâhiye menba’dır ki

Beyt:

راز كونين نمايد اشكار
لوح محفوظست پيشا نئ يار§

Neşr: Sırrını izhâr itmişdür. [Bu tağdırce Levğ ü Kalem ÷ilm-i Rasûl-i Mükerrerrem’den ba’z olur.]**

Nażm:

[Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]
Ey risâlet bûsitânında hîrâmân serv kad
[135^b] Ve’y nübüvvet ravzasında yâsemen bu lâle hâd

Enbiyânuñ her birinüñ var nihâyet ÷ilmine
Çağ saña virdi ki ÷ilm ü gikmete yoğ gadd ü ÷ad

Neşr: Pes bu şehrûñ kapusı olan zât-ı kerîmü’ş-şiyem dañı ne dâ’irede şehre ittişâli ve ne mertebede kemâli olmağ gerekdür, fehm olunur. Ömer ra’iyyallâhu ânh hûtbesinde “*Aķēānā ‘Alî.*” buyurdi. Yañî “÷ilm-i şerî’atde gâyetde efâal ve kazâ bâbında ekmel olanımız ‘Alî’dür.” Çattâ bir def’a zinâ itmiş mecnûne ÷avratı getürdiler. Ömer ra’iyyallâhu ânh recm gükme itdi. Çazret-i ‘Alî “Yâ Hâlife-i Rasûlallâh, istima’

* Anlamı: “Dünya ve nimetleri senin cömertliğinden, Levh ve Kalem senin ilimlerindedir.”

† Burası derkenardadır.

‡ Secde, 32/5’ten nakis iktibastır: “Allah, gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir. Sonra (bütün bu işler) sizin sayageldiklerinize göre bin yıl tutan bir günde O’nun nezdine çıkar.”

§ Anlamı: “Sevgilinin alını Levh-i Mahfuz’dur. İki alemin, dünya ve ahiretin, sırrı onu aşkar eder.”

** Bu cümle derkenardadır.

buyurmaduñuz mı, ğadîs-i şerîf vardur. “ رفع القلم عن ثلث عن المجنون حتى يبرأ وعن الغلام حتى يدرك وعن النائم حتى يسقط ” “Ya’ni kalem-i teklîf üç kimesneden merfu’dur: Mecnûndan ifâkât bulunca, tâze oğlandan bâliğ olunca, uyur ademden uyanınca. ʿÖmer raëiyallâhu ʿanh inşâf idüp ol mecnûneyi kendi ğâline terk itdi.

Meşnevi:

[*Mefʿülü fâʿilâtü mefāʿilü fâʿilün*]

Ol mâġî-i ealâlet-i ğâmî-i şerʿ-i dîn

Ol vâlî-i velâyet ol şâh-ı evliyâ

Mirʿât-ı nefsi ğayb u ʿurûş-ı cemâl-i Çak

Mısdâk-ı âyet-i kerem ü maʿden-i sehâ

[136^a] Ser-defter-i cemâʿat-i erbâb-ı fazl u ʿilm

Mecmûʿa-i cemî-i kemâlât-ı aşfiyâ

Neşr: Enes bin Mâlik rivâyet ider ki bir gün Faḥr-i ʿÂlem şallallâhu ʿaleyhi ve selleme büryân olmuş bir žaby hediye geldi. İttifâk yanlarında bir kimesne bulunmadı. Dua itdiler ki “Ey Bâr-i Ħudâ, dergâhuñda ğâyet maḳbûl olan bendeñi irsâl it. Bu žabyi anuñla tenâvül idelüm.” didükde Ğazret-i ʿAlî žuhûr idüp maʿiyyetle ol žabyi tenâvül itdiler. Raëiyallâhu ʿanh cemiʿ gazavâtta ğâzır idi. İllâ Tebükʼde Ħanedân-ı nübüvvet maşâligini Nażmʼe ḳalmışdı. Ve *Vefâ* nâm kitâbda Şuheyb-i Rûmîʼden rivâyet olunur ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu ʿaleyhi ve sellem bir gün ʿAlî Ğazrete suʿâl itdiler. “Benî âdem mâ-beyninde eşḳâ ve ğâyet bed-baḥt kimdür?” didiler. Cevâb buyurdı ki Ğazret-i Sâliġ Peyġamberʼüñ nâḳasını ʿaḳr eyleyen kimesnedür. Zirâ Çak Teʿâlâ * “إِذْ أُتْبِعَتْ أَشْفِيهَا” فَقَالَ “+” “لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيِيهَا” فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا” † buyurup Ğazret-i Çak ol nâḳayı ʿaḳr ideni şaḳî ʿad buyurdı. Şâniyen yine suʿâl buyurdı ki “Baʿdehü [136^b] ğâyet bed-baḥt kimdür?” Ğazret-i ʿAlî kerremallâhu veche “Maʿlûmum degildür.” didi. Faḥr-i ʿÂlem şallallâhu ʿaleyhi ve sellem buyurdılar ve işâret itdüler. “Seyf-i pür-ġayfla senüñ ser-i pür-sürürüñi ten-i bâ-nûruñdan cüdâ ve dür iden ġarîfdür.” Pes ʿAlî şehâdete ġariş olup dâʿimâ tevaḳḳuf ve taraşşud üzre ol zamâna muntażır oldu, tâ ki ol şerbeti nûş idüp Ğazret-i Muşşafâʼya vâşil ola. Tamâm dört yıl ve şoḳuz ay şafâ ile sırr-ı pür Ħilâfetde ḳâim olduḳdan şoñra altmış üç yaşında rûġ-ı pâki ḳazâ-yı Firdevs ve Ħaşira-i ins ve ḳuds cânibine pervâz itdi. Mübârek Ramazânʼuñ on üçünde cumʼa gününde mecrûġ olup vaşiiyet idüp aġbâba es-selâmü ʿaleyküm ve raġmetullâhi ve berekâtühü, diyü Ħişâbdan şoñra dünyâ kelâmın itmeyüp hemân kelime-i tevġide iştiġâl itdükde âḥir nefesi *Lâ İlâhe illallah* ġaḳḳâniyyetinüñ tefâyüs-i leşâʿifin mülâġaza ve müşâhede ile sū-yı Raġmânʼa

* Şems, 91/12: “Onların en bedbahtı (deveyi kesmek için) atıldığında.”

† Şems, 91/13: “Allahʼın Resûlü onlara: «Allahʼın devesine ve onun su hakkına dokunmayın!» dedi.”

‡ Şems, 91/14ʼten nakis iktibastır: “Ama onlar, onu yalanladılar ve deveyi kestiler. Bunun üzerine Rableri günahları sebebiyle onlara büyük bir felâket gönderdi de hepsini helâk etti.”

revâne oldu. Raëiyallâhu ʿanh. Çasaneyn-i Marzîyeteyn ve ʿAbdullâh ve Caʿfer ğasl itdiler. Çazret-i Çasan veft-i saġrâda namâzın [137^a] kılpup defn itdiler ve kıabr-i Őerifin tesviye idüp nâ-bedîd itdiler.

Meşnevî:

[*Feʿilâtün mefâʿilün feʿilün*]

Ol kıamer Őalʿat ü esed-i kevkeb
Sâķi-i kevŐer oldu ümmete hep

Çâtem-i enbiyâ gibi meşelâ
Oldı fazlıyla hâtem-i hulefâ

Çaddesallâhu sırrahuʿl-aʿlâ
Kerremallâhu vechehü ebedâ

Neşr: Çün zamân-ı Hârun er-Reşid oldu. İzhâr itdiler, ġâlâ ziyâret-ġâh ol kıabr-i münîfdür. Ve baʿzilar kıabr-i muġayyer ve meşhed-i muʿaŐŐarı Kûfe mescidiniñ miġrâbındadır. *Esmâ* nâm kitâbda naķl olunur ki vaŐiyyeti mûcibince ġice içinde defn itdiler. Ve kıabrini nâ-peydâ kııldılar. Tâ hîlâfet-i âl-i ʿÂbbas zamânında İmâm Caʿfer raëiyallâhu ʿanh žâhir kııldı. *FaŐlüʿl-ĤiŐâb*ʼda buyurur. Çazret-i ʿAlîʼnüñ otuz beŐ evlâdı vücûda ġelmiŐdür. BeŐi Çazret-i FâŐimatüʼz-Zehrâ raëiyallâhu ʿanhâdan, mâʿadâsı ġayr-ı hâtunlardan on Őoķuzu zûkür idi. Raëiyallâhu ʿanhüm.

Meşnevî:

[*Feʿilâtün mefâʿilün feʿilün*]

Yâ İllâhî ki çoķdur iġsânuñ
İriŐür cümle derde dermânuñ

Kimse kapuñda bî-murâd olmaz
Andan artıķ kıapuda dâd olmaz

Her vücûduñ vücûdı cûd ġider
[137^b] Belki varlıķ senüñ vücûduñdur

Ben kıuluñ kim žaʿif ü ġaķirdür
Kıullaruñdan ġaķir ü kemterdür

Şol kıadar cürm ile ġünâh itdüm
Kem ʿamel defterin siyâh itdüm

Bir ġaŐür ile Őâʿatim yoķdur
Őâʿat içre ġâlâvetim yoķdur

Âh idersem ne biter âhumdan
Çün mükeffer degil günâhumdan

Şâ'atim yoķ durur günâhum çoķ
Senden artuķ velî penâhum yoķ

Melce'üm sensün vü mu'adümsün
Maķşadum sensin vü murâdumsun

Âlemin mefharı Muġammed için
Âdem'üñ muķtedâsı Ağmed için

Sîreti pişvâ-yı âdemdür
Şûreti reh-nümâ-yı âlemdür

Merkez-i noķşa-i ezel oldur
Mażhar-ı sırr-ı lem-yezel oldur

Şaġb u etbâ'ı ile âli için
Anlaruñ şilmi vü kemâli için

Şıdķ-ı Bû Bekr ü şadl-i Ömer için
Ėilm-i Ösmân ü cüd-ı Ėaydar için

Her biri baġr-i şilm-i Rabbânî
Her biri şayn-ı luşf-ı Yezdânî

Her biri muķtedâ-yı dîn oldı
Mażhar-ı şâlem-i yaķın oldı

Saña döndür bu gönlümüz yüzini
Saña baķdur bu cânımız gözünü

SONUÇ

İslâm dünyasında Hz. Peygamber'in en yakın dostları, klasik edebiyatta "çehâr yâr, çehâr yâr-ı güzîn, çihâr dost, dört seçkin dost olarak anılan Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali ile ilgili övgü dolu eserler kaleme alınmıştır. Bu eserlerin klasik edebiyatta manzum, mensur ve manzum-mensur karışık yapıya sahip olarak, özellikle manzum olanlarına divanlarda, mesnevîlerde, rastlandığı görülmüş; ayrıca bunların

na't, medhiye, hilye ve menâkıbnâme gibi türler olarak da işlendiği tespit edilmiştir.

Çalışmanın konusu olan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" 17. yüzyılın başlarında yazılan ve manzum-mensur karışık bir *İhyâ* tercümesi olan *Yenâbî'ül-Yakîn fi İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* adlı eserde müstakil bir bölüm olarak yer almaktadır. Bu bölümün içinde na't, medhiye niteliğinde şiirlerin varlığı, şemail, menâkıbnâme gibi türlerde bölümlerin olduğu görülmüştür. Kimliği tam olarak tespit edilemeyen bir müellif tarafından yazılan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" de halifelerin soy, aile, nesep ve Hz. Peygamber'le olan aile bağları hakkında tarihi kaynaklara dayalı bilgilerin verildiği, nasıl Müslüman oldukları hakkındaki rivayetlerden bahsedildiği ve yaşantılarından örneklerle dine olan hizmetlerinin anlatıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca müellifin mensur bölümlerde anlatımını şiirlerle desteklediği, bu şiirlerin hem konuyu tamamlayıcı hem de dua ve övgü niteliğinde oldukları görülmüştür.

Müellifin dört halife ile ilgili verdiği genel bilgiler dışında onların belirleyici bazı özelliklerine vurgu yaptığı da belirlenmiştir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: Hz. Ebu Bekir'in "Sıddık" ismini almasına sebep olan doğruluğu, Hz. Peygamber'e olan tam sadakati ve inancı, mütevazılığı, cömertliği, tüm malını İslam için harcaması; Hz. Ömer'in "Faruk" olarak anılması, adaleti, cesareti; Hz. Osman'ın Hz. Peygamber'in iki kızıyla evlenerek "Zinnureyn" lakabını alması, zenginliği ve bu zenginliğini İslamiyet için harcaması, cömertliği, mütevazılığı, Kur'an-ı Kerim'e olan bağlılığı; Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in ehli beytinden olması, ilim konusundaki bilgisi, cesareti.

Bu çalışmada *Yenâbî'ül-Yakîn fi İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* kısaca tanıtılmış, klasik edebiyatta "Çehâr Yâr-ı Güzîn" hakkında yapılan çalışmalarla ilgili genel bilgiler verilerek *Yenâbî'ül-Yakîn fi İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*'de yer alan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in şekil ve muhteva yönünden tahlili yapılmış ve "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in transripsiyonu verilmiştir.

Bu çalışma ile 17. yüzyılda yazılmış bir *İhyâ* tercümesi olan *Yenâbî'ül-Yakîn fi İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*'de yer alan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in ilim âlemine tanıtımı amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Ceyhan, Â. & Koyuncu, F. (2017). Dört Halifeye Dair Menkıbeler ve Râfizî'ye Nasihatler. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 41(1), 1-43.

Çavuşoğlu, A. (2005). İslamî Türk Edebiyatının İlk Ürünlerinde Hulefâ-yı Râşidîn. *İstem* 3(6), 237-244.

Fayda, M. (1998). Hulefâ-yı Râşidin. (Cilt. 28, s. 324-325). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kandemir, M. (2010). Şemail. (Cilt. 38, s. 497-500). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Karakuş, Y. (2020). *Sultan I. Ahmed Dönemine Ait Bir İhyâ Tercümesi: Yenâbî'ül-Yakîn Fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn (İnceleme-Metin)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurt, A. (2015). Türk Edebiyatında Çehâr-Yâr-ı Güzîn: Abdî'nin Fezâil-i Hulefâ-i Râşidîn ve Hasâil-i Çehâr-Yâr-i Güzîn Adlı Mesnevisi Üzerine Bir İnceleme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3, 107-126.

Öztürk, A. (2019). Türk Edebiyatında Dört Büyük Sahâbeye Hürmet Geleneği. *Derin Tarih Dört Halife Devri Özel sayısı* 14, 8-11.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Hz. Peygamber'in hem dostu hem de ondan sonra halifesi olan, "Çehâr-yâr ve Çehâr Yâr-ı Güzîn" olarak adlandırılan dört sahabe Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osmân ve Hz. Ali hakkında klasik edebiyatta manzum ve mensur pek çok eser yazılmıştır. Özellikle Hz. Peygamber'in konu edildiği na'tlarda, onun dört seçkin arkadaşı sıfatıyla yer almışlardır. Şairler hem Hz. Peygamber için yazdıkları şiirlerde hem de müstakil şiirlerde onlardan övgü dolu ifadelerle bahsetmişlerdir. Bu şiirlerde dört halifenin övgüsü genellikle Hz. Peygamber'den sonra yapılmış, onların hayatları ile adalet, sadakat, cesaret, doğruluk gibi özellikleri çeşitli yollarla anlatılmıştır. Öyle ki dört halife ile ilgili duygu ve düşüncelerin Türk İslam edebiyatının ilk ürünleri olan Divan-ı Hikmet, Kutadgu Bilig ve Atabetü'l-Hakayık'tan itibaren edebî ürünlerimizde işlenildiği görülmüştür. Klasik edebiyatta "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in övüldüğü manzumelere "na't-ı çâr-yâr" "Hilye-i çehâr yâr-ı güzîn" ya da "Hilye-i çâr-yâr" gibi adlar verilmiştir. Bunlardan başka dört halifeyle ilgili edebî türler arasında faziletnâmeler, cenknâmeler, vecize tercüme ve şerhleri, mevlidler de bulunmaktadır. Dört halife ile ilgili yazılanlar müstakil oldukları gibi bir eser içinde de olabilmektedir. Çalışmanın konusu olan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" müstakil bir bölüm olarak 17. yüzyılın başlarında yazılan ve manzum-mensur karışık bir *İhyâ* tercümesi olan *Yenâbî'ül-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* adlı eserde yer almaktadır. *Yenâbî'ül-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* 17. yüzyılın başlarında Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bir eserdir ve 423 varaklık tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığında 2574 numara ile kayıtlıdır. Bazı kaynaklarda Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmed Efendi'nin eseri olarak ve İmam Gazzâlî'ye ait *İhyâ'u 'Ulûmi'd-Dîn*'in bir tercümesi olarak tanıtılmıştır. Eser üzerinde tarafımızdan bir doktora çalışması

yapılmış ve eserin *İhyâ*'nın birebir tercümesi olmadığı, *İhyâ*'daki konularla ilgili müellif tarafından önemli görülen ayet, hadis ve birtakım rivayetleri içerdiği, ayrıca müellifinin de Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmed Efendi olmadığı tespit edilmiştir. Kimliği tam olarak tespit edilemeyen bir müellif tarafından yazılan eser, manzum-mensur karışık bir yapıya sahip olup on bir kitaptan oluşmaktadır. Bu on bir kitap sırasıyla *İhyâ*'nın ilk on beş kitabının tercümesidir. Çalışmanın konusu olan “Çehâr Yâr-ı Güzîn” yukarıda da belirtildiği üzere, bu eserde ikinci kitabın sonunda müstakil bir bölüm halinde bulunmaktadır ve eserin genel yapısına uygun bir şekilde mensur-manzum karışık olarak yazılmıştır. Her biri ayrı bir tür olan na't, şemail, medhiye, menâkıbnâme gibi türleri içinde barındıran eserin mensur kısmı menkıbevi özellikler taşımakta, manzum kısmında da na't ve medhiye diyebileceğimiz şiirler yer almaktadır. Müellif, *İhyâ*'nın tercümesini yaptığı bir eserde ve de *İhyâ*'da böyle bir bölüm olmadığı halde, neden bu şekilde dört halifeden bahsettiğini tam olarak söylemez sadece onlara olan sadakatini, sevgisini, bağlılığını ifade eder ve fasıllar halinde dört halifeyi anlatmadan önce, hepsini birlikte öven üç şiir söyler. Daha sonra Hz. Ebu Bekir'den başlayarak onlar hakkında bilgiler verir. Her bir halifeyi ayrı başlıklar altında ele alan müellif, sadece Hz. Ebu Bekir için alt başlıklar açmıştır. Müellif genel olarak halifelerin soy, aile, nesep ve Hz. Peygamber'le olan aile bağları hakkında tarihi kaynaklara dayalı bilgiler vermiş, nasıl Müslüman oldukları hakkındaki rivayetlere değinmiş ve yaşantılarından örneklerle dine olan hizmetlerini anlatmıştır. Tüm bu anlattıkları arasında ayetlerden hadislerden örnekler de veren müellif ayrıca kendince uygun gördüğü yerlerde anlatımını hem konuyu tamamlayıcı hem de dua ve övgü niteliğinde olan şiirlerle de süslemiştir. Müellifin dört halife ile ilgili verdiği genel bilgiler dışında onların belirleyici bazı özelliklerinden bahsettiği görülmüştür. Klasik edebiyatta dört halifeyi anlatan eserlerin ortak yönlerinden biri de onların bu özelliklerinden bahsetmeleridir. İlk halife Hz. Ebu Bekir'den başlayarak burada anlatılan özellikleri şu şekilde söyleyebiliriz: Hz. Ebu Bekir'in “Sıddık” ismini almasına sebep olan doğruluğu, Hz. Peygamber'e olan tam sadakati ve inancı, mütevazılığı, cömertliği, tüm malını İslam için harcaması; Hz. Ömer'in “Faruk” olarak anılması, adaleti, cesareti; Hz. Osman'ın Hz. Peygamber'in iki kızıyla evlenerek “Zinnureyn” lakabını alması, zenginliği ve bu zenginliğini İslamiyet için harcaması, cömertliği, mütevazılığı, Kur'an-ı Kerim'e olan bağlılığı; Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in ehli beytinden olması, ilim konusundaki bilgisi, cesareti. Müellif, daha sonra dört halife için yazdığı ve dua niteliği taşıyan 17 beyitlik bir şiir ile “Çehâr Yâr-ı Güzîn” bölümünü bitirir. Bu çalışmada *Yenâbî'ü'l-Yakîn fi İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* kısaca tanıtılacak, klasik edebiyatta “Çehâr Yâr-ı Güzîn” hakkında yapılan çalışmalarla ilgili genel bilgiler verilerek *Yenâbî'ü'l-Yakîn fi İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*'de yer alan “Çehâr Yâr-ı Güzîn”in şekil ve muhteva yönünden tahlili yapılacak ve “Çehâr Yâr-ı Güzîn”in transripsiyonu verilecektir. Bu çalışma ile 17. yüzyılda yazılmış bir *İhyâ* tercümesi olan *Yenâbî'ü'l-Yakîn fi İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*'de yer alan “Çehâr Yâr-ı Güzîn”in ilim âlemine tanıtımı amaçlanmıştır.

EXTENDED ABSTRACT: Many works in verse and prose have been written in classical literature about the four Companions Abu Bakr, Ömer, Osman and Ali, who were both friends and successors of the Prophet and named as "Çehâr-yâr and Çehâr Yâr-ı Güzîn". Especially in the na'its where the Prophet is the subject, they took place as his four distinguished friends. The poets mentioned them with praise-filled expressions both in the poems they wrote for the Prophet and in their standalone poems. In these poems, the praise of the four caliphs is usually made after the Prophet, and their lives and their characteristics such as justice, loyalty, courage and truth are described in various ways. It has been seen that the feelings and thoughts about the four caliphs have been processed in literary products since Divan-ı Hikmet, Kutadgu Bilig and Atabetü'l-Hakayık, the first products of Turkish-Islamic literature. Poems in which "Çehâr Yâr-ı Güzîn" is praised have been given names such as "na'it-ı çâr-yâr" "Hilye-i çehâr yâr-ı güzîn" or "Hilye-i çâr-yâr". Apart from these, among the literary genres related to the four caliphs, there are also virtuous names, warnames, aphoristic translations and commentaries, and mawlıds. The writings about the four caliphs can be in a work as well as being independent. The subject of study, "Çehâr Yâr-ı Güzîn", is included in the work Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn, which was written in the early 17th century and is a mixed verse-prose translation. Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn is a work written in Ottoman Turkish at the beginning of the 17th century and its only 423-leaf copy is registered in the Süleymaniye Library Fatih Library with the number 2574. In some sources, it is introduced as the work of Shaykh al-Islam Bostanzâde Mehmed Efendi and as a translation of Imam Ghazali's Ihya'u 'Ulûmi'd-Dîn. A doctoral study has been done on the work by us and it has been determined that the work is not a literal translation of Ihya, it contains verses, hadiths and some narrations that are considered important by the author about the issues in Ihya, and that its author is not Shaykh al-Islam Bostanzâde Mehmed Efendi. Written by an author whose identity cannot be determined exactly, the work has a mixed verse-prose structure and consists of eleven books. These eleven books are the translations of the first fifteen books of Ihya, respectively. "Çehâr Yâr-ı Güzîn", which is the subject of study, as stated above, is in a separate section at the end of the second book in this work and is written in prose-verse mixed in accordance with the general structure of the work. The prose part of the work, which includes genres such as "na'it", "şemail", "medhiye", "menâkıbname", each of which is a separate genre, has the characteristics of epic, and the verse section includes poems that we can call "na'it" and "praise". The author does not say exactly why he mentions four caliphs in this way, although there is no such section in a work translated by Ihya, nor in Ihya. He simply expresses his loyalty, love and devotion to them, and before describing the four caliphs in chapters, he sings three poems praising them all together. He then gives information about them, starting with Abu Bakr. The author, who dealt with each caliph under separate headings, opened subheadings only for Abu Bakr. The author generally gave

information about the caliphs' lineage, family, ancestry and family ties with the Prophet, based on historical sources, mentioned the rumors about how they became Muslims and explained their services to religion with examples from their lives. The author, who also gave examples from verses and hadiths among all that he told, also embellished his narrative with poems that complement the subject as well as prayer and praise wherever he sees fit. Apart from the general information that the author gave about the four caliphs, it was seen that he mentioned some of their defining characteristics. One of the common aspects of the works describing the four caliphs in classical literature is that they talk about these features. Starting from the first caliph Abu Bakr, we can say the features described here as follows: Abu Bakr's correctness, which led him to take the name "Siddiq", His complete loyalty and belief in the Prophet, his modesty, generosity, spending all his wealth for Islam; The mention of Umar as "Farouk", his justice, his courage; Osman's getting the nickname "Zinnureyn" by marrying the two daughters of the Prophet, his wealth and spending this wealth for Islam, his generosity, modesty, his devotion to the Qur'an; Ali's being one of the Prophet's ahl al-bayt, his knowledge of science and his courage. Afterwards, the author finishes the "Çehâr Yâr-ı Güzîn" section with a 17 couplet poem that he wrote for the four caliphs and which is a prayer. In this study, Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn will be briefly introduced, and general information will be given about the studies on "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in classical literature, and Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i ' "Chehar Yâr-ı Güzîn" in Ulûmi'd-Dîn will be analyzed in terms of form and content and its transcription will be given. With this study, it is aimed to introduce "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn, a translation of İhyâ written in the 17th century, to the world of science. Sayfa | 1126